

Wyniki Standardowe 2016 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 800
MAŁOPOLSKA I POGORZE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2018

Wyniki Standardowe 2016 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 800
MAŁOPOLSKA I POGÓRZE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr   Sandra Jastrzewska
mgr inż.   Rafał Tarasiuk

Warszawa 2018

Redakcja techniczna
Monika Furmaniak
Grażyna Nachtman

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-728-8

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	12
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	33
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	33
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
Wnioski	55

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze.....	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych.....	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)	11
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych.....	12
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	16
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	17
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	18
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	20
Wykres 2.1-16	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	21
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	21
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	22
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych.....	24
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	26
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych.....	27
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	28
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	28
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	29
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	31
Wykres 2.1-31	Relacja przepływu pieniężnego (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	32
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej	33
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	34

Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	35
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-16	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	43
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	47
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	53
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	54

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
ONW	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas (LFA)).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2016, w regionie Małopolska i Pogórze. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych liczącej w regionie Małopolska i Pogórze 1 440 gospodarstw. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Małopolska i Pogórze², w analizowanym roku obejmowało 146 020 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Głównym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących sytuację ekonomiczną gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2016 roku w regionie Małopolska i Pogórze.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw rolnych pogrupowanych według dwóch kryteriów klasyfikacji użytej we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych: typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że w Polsce typ rolniczy zwierzęta ziarnożerne obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji, od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób.

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację gospodarstw rolnych, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej, nadwyżki ekonomiczne oraz majątek gospodarstwa rolnego. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Małopolska i Pogórze, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

---

¹ Jastrzewska S., Tarasiuk R.: „Wyniki Standardowe 2016 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze. Część I. Wyniki Standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2018.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Małanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R. Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

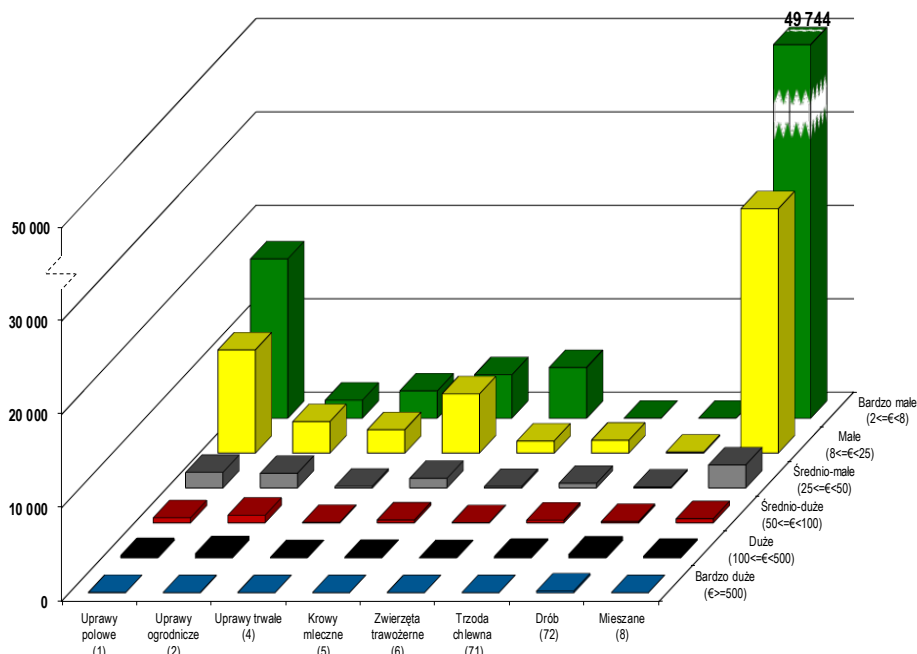
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionach FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

W tym rozdziale zawarta jest analiza rozkładu liczby gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN z regionu Małopolska i Pogórze oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju, według tych samych dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu planów wyboru próby gospodarstw rolnych.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze

W polu obserwacji regionu 800 (Małopolska i Pogórze) znajdowało się 146 020 gospodarstw. Dominowały w nim gospodarstwa mieszane (54,1% gospodarstw). Drugim typem pod względem udziału były gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych – 20,9%. Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną niż w innych regionach, aż 91,7% gospodarstw posiadało wielkość ekonomiczną nie przekraczającą 25 tys. euro SO.

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings; Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

Klasa gospodarstw największych (powyżej 500 tys. euro SO), liczyła 185 i była reprezentowana w próbie przez 6 gospodarstw. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (rozdział 2.2), ta klasa została pominięta.

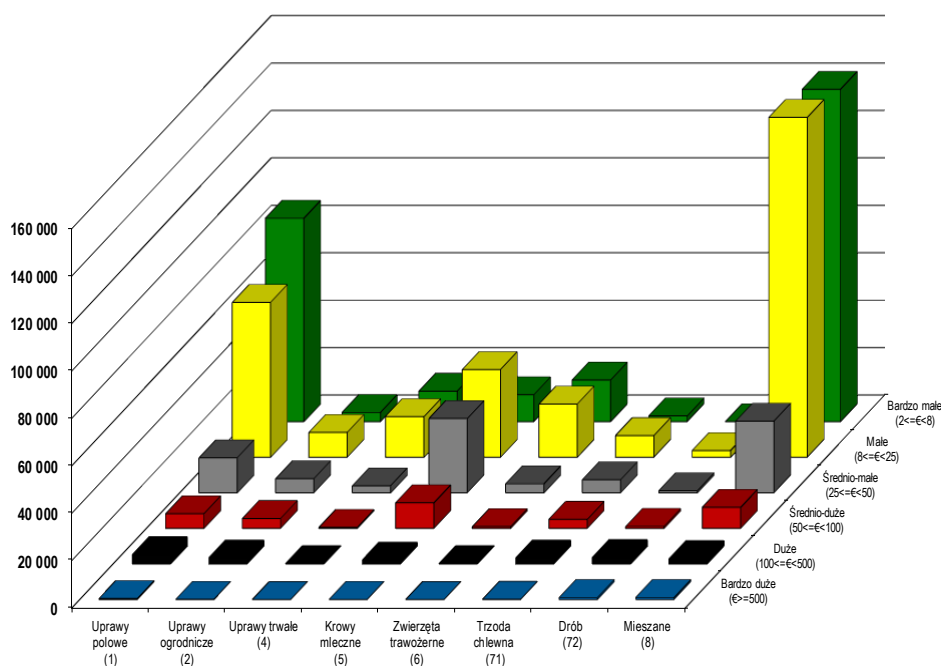
Średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa reprezentującego w 2016 r. region Małopolska i Pogórze wyniosła 14 854,2 euro SO. Na taką wielkość miał wpływ zdecydowanie asymetryczny, silnie prawoskośny rozkład liczby gospodarstw.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Podobnie jak w regionie Małopolska i Pogórze, większość gospodarstw rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN (44,5%), należała do typu gospodarstw mieszanych. Drugim typem pod względem udziału były gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (24,1%). W przeważającej liczbie gospodarstw (92,6%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro.

Przeciętna wielkość ekonomiczna gospodarstwa reprezentującego w 2016 r. pole obserwacji Polskiego FADN wyniosła 24 614,9 euro SO. To wskazuje, że wielkość ekonomiczna średniego gospodarstwa w regionie Małopolska i Pogórze była znacząco mniejsza od średniego gospodarstwa z pola obserwacji Polskiego FADN i stanowiła zaledwie 60,3% tej wielkości.

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

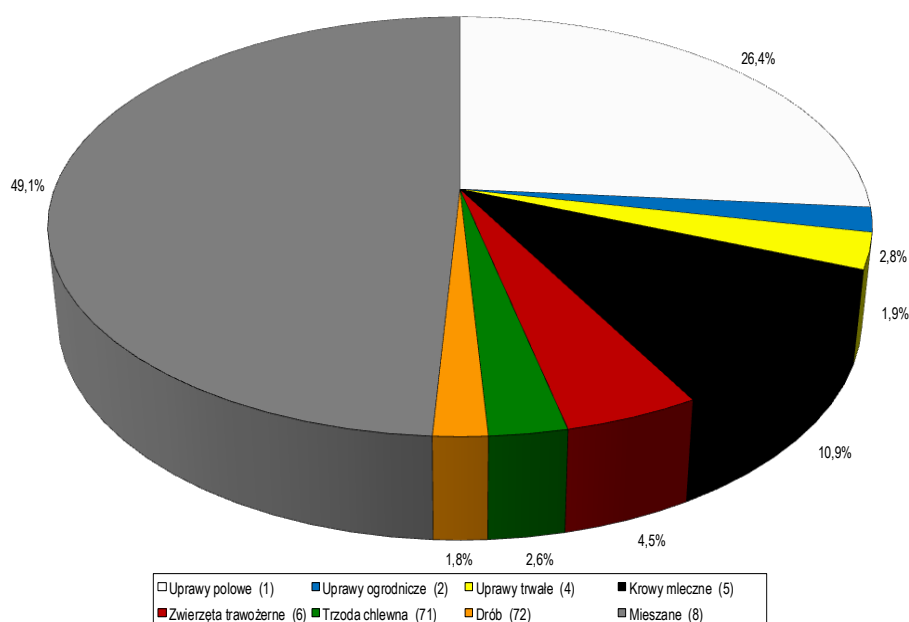
Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane wskaźniki wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

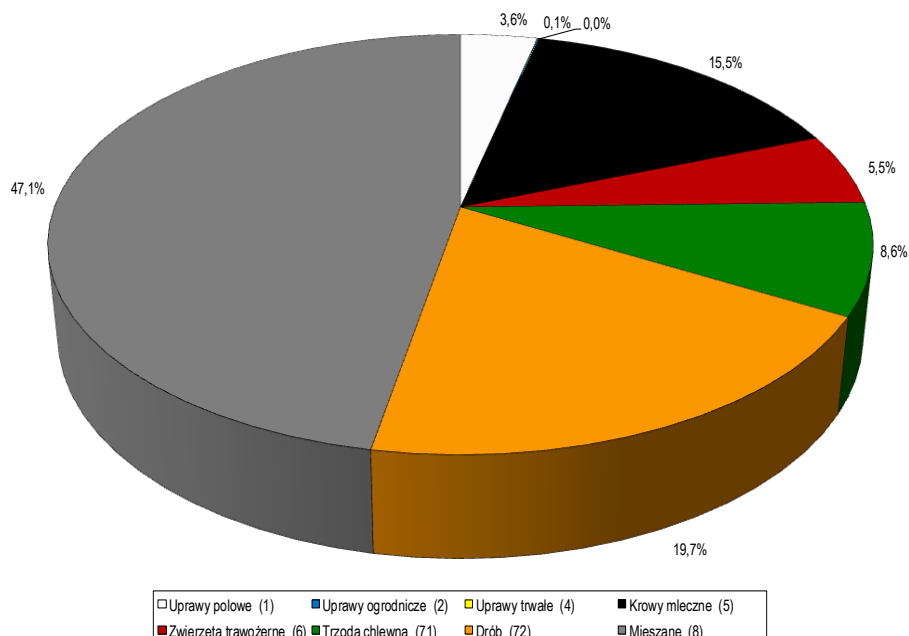
Wykres 2.1-1 pokazuje, że największy obszar użytków rolnych w polu obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze posiadały gospodarstwa mieszane oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (odpowiednio 49,1% i 26,4%), a najmniejszy gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu i w uprawach trwałych (1,8% i 1,9%).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

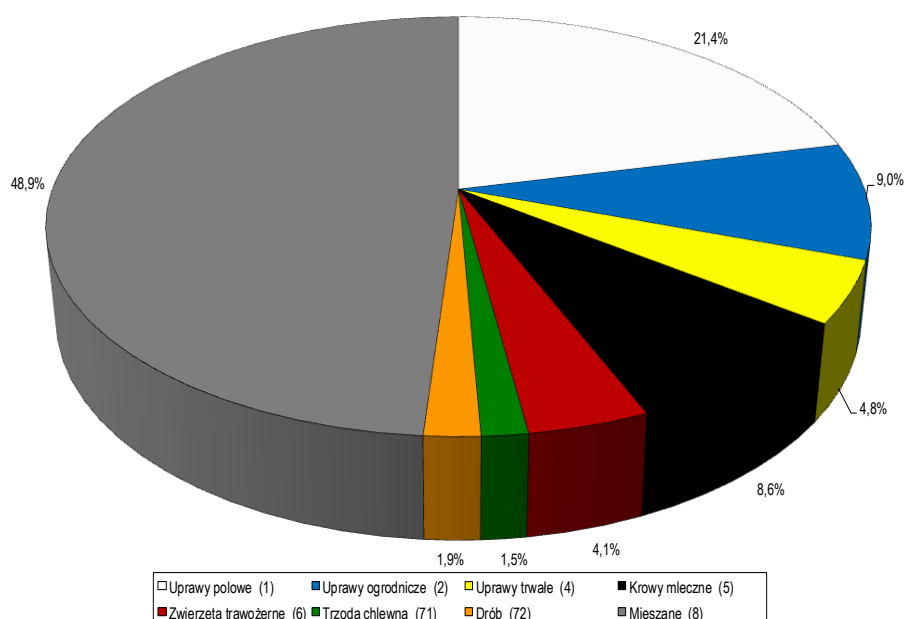
Rozkład liczby zwierząt (w przeliczeniu na sztuki przeliczeniowe LU), zobrazowany przez Wykres 2.1-2 wskazuje, że 47,1% pogłównia zwierząt utrzymywane było w gospodarstwach mieszanych. Natomiast gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych miały śladowy udział w posiadaniu zwierząt.

Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

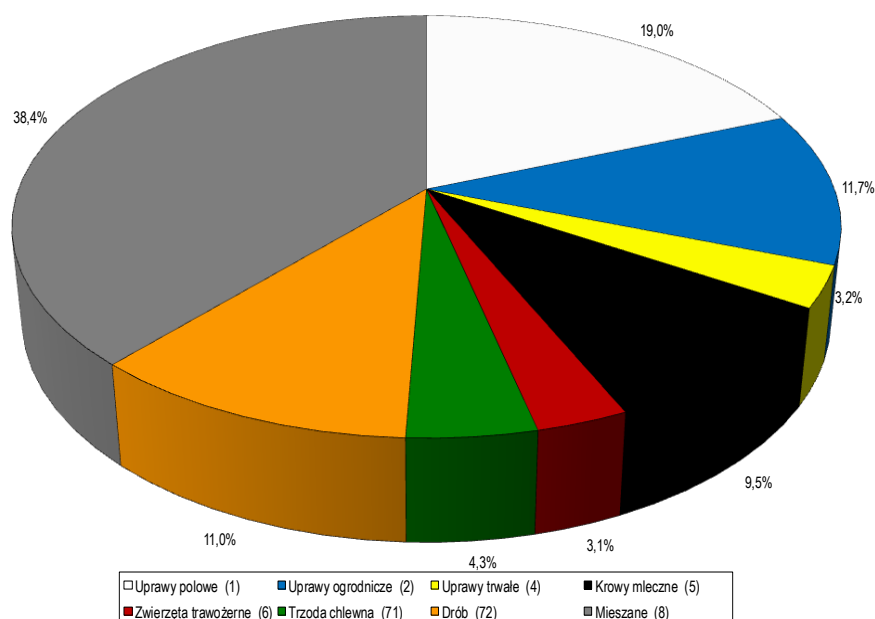
Także gospodarstwa mieszane zaabsorbowały do swojej działalności operacyjnej dominującą część (48,9%) zasobów pracy, wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych. Wykres 2.1-3 pokazuje, że poszczególne grupy gospodarstw zaangażowały istotnie mniej nakładów pracy (od 4,1% do 21,4%), co powodowane jest wyraźną przewagą udziału gospodarstw mieszanych w badanej populacji. Najmniej zasobów pracy wykorzystano w grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie trzody chlewnej (1,5%) oraz drobiu (1,9%).

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Z rozkładu gospodarstw wynika, że największy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO) w towarowym sektorze rolnictwa miały cztery typy rolnicze (patrz: Wykres 2.1-4). Były to gospodarstwa mieszane (38,4%), specjalizujące się w uprawach polowych (19%), w uprawach ogrodniczych (11,7%) oraz zajmujące się chowem drobiu (11%). Najmniejszym udziałem w tworzeniu wartości SO charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (3,1%).

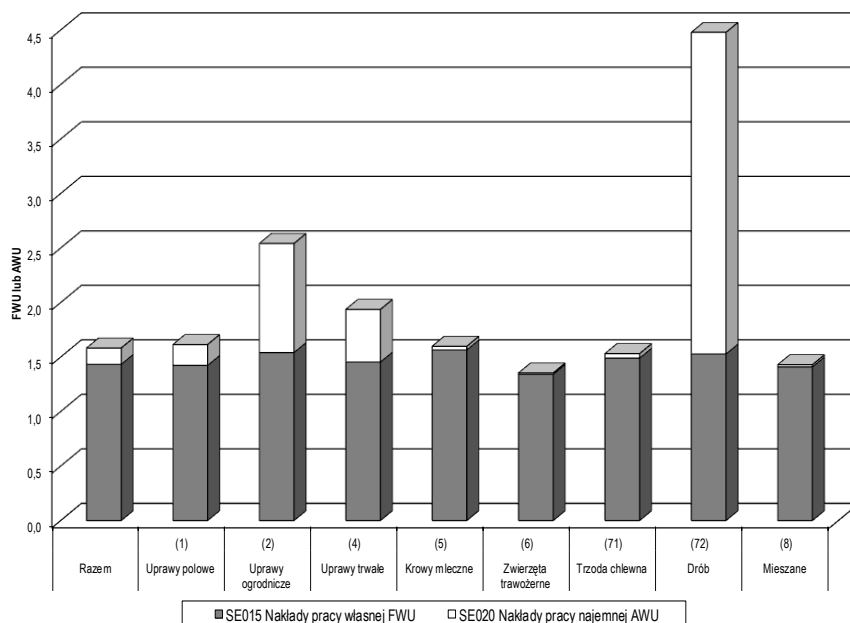
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

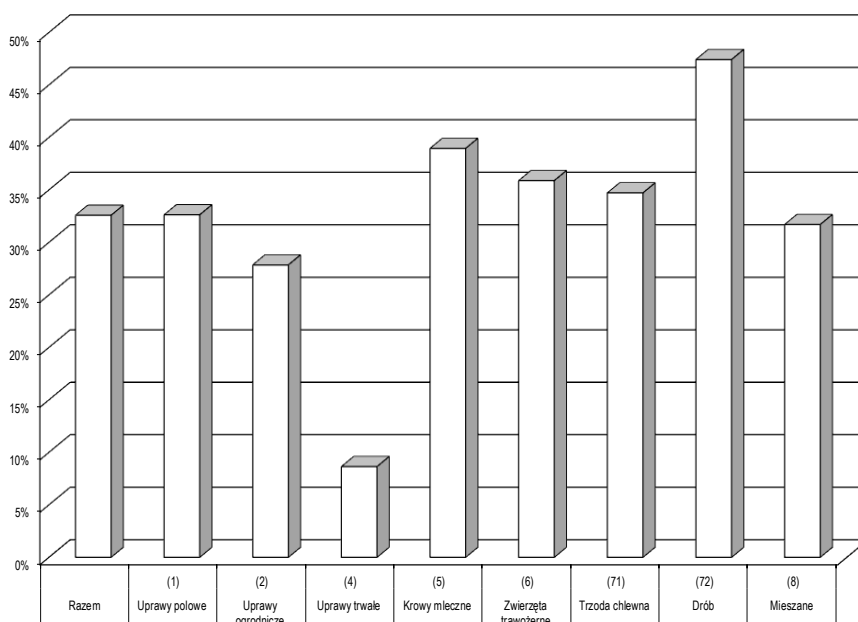
Poziom całkowitych nakładów pracy wnoszonych do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego wyodrębniał gospodarstwa różniące się ukierunkowaniem produkcyjnym. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu, w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych poniesione zostały największe nakłady pracy. Ich podstawą była praca własna, jednakże wysoki udział pracy najemnej odnotowano w gospodarstwach drobiowych (65,8%) i ogrodniczych (39,4%). W pozostałych typach gospodarstw udział pracy najemnej był mniejszy, a nakłady pracy własnej kształtowały się na poziomie około 1,5 FWU (jednostek przeliczeniowych pracy członków rodziny). Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych charakteryzowały się najmniejszą absorpcją pracy, odnotowano w nich również najmniejszy, wręcz śladowy udział pracy najemnej (0,94%) (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

W zasobach ziemi rolniczej wszystkich typów rolniczych w regionie Małopolska i Pogórze odnotowano udział ziemi dodzierżawianej. Spośród analizowanych typów gospodarstw najwięcej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu (47,4%), a najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (8,6%) (patrz: Wykres 2.1-6).

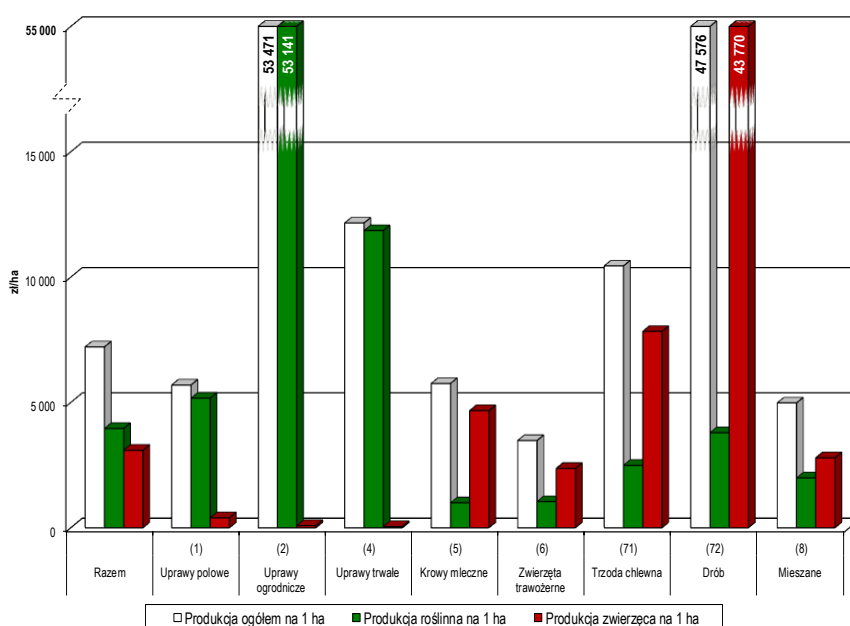
Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Stan ten warunkowany był technologią produkcji: w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu czynnikiem wytwórczym będącym w minimum jest ziemia, a w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych wymagane są kosztowne inwestycje o wieloletnim okresie użytkowania, co przesądza o lokowaniu ich na ziemi własnej.

Wśród analizowanych ośmiu typów rolniczych, szczególnie wysoką produktywnością ziemi (53 471 zł/ha) charakteryzowały się gospodarstwa ogrodnicze (patrz: Wykres 2.1-7). Wynika to z faktu, że produkcja w tym typie gospodarstw wytwarzana była w więcej niż jednym cyklu produkcji bez potrzeby angażowania znaczących zasobów ziemi.

Wykres 2.1-7   Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

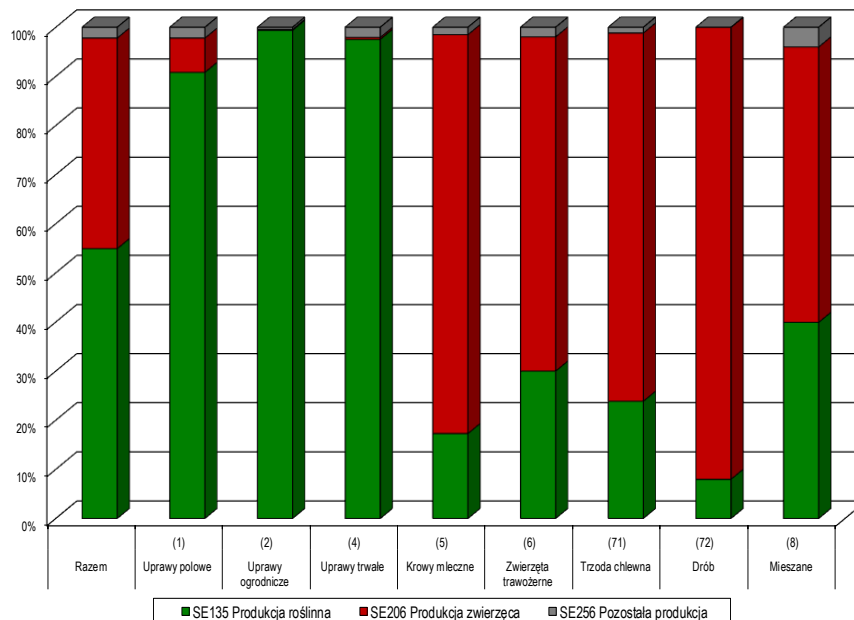

Również wysoką produktywność ziemi osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu (47 576 zł/ha). Najniższą produktywnością ziemi (3 478,66 zł/ha) charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, których produkcja bazuje na paszach objętościowych.

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych praktycznie całą wartość produkcji zrealizowały poprzez produkcję roślinną (odpowiednio 99,4% i 97,5%). Natomiast w czterech typach specjalizujących się w chowie zwierząt, udział produkcji roślinnej wyniósł od ok 8% (drób) do ok 30% (zwierzęta trawożerne). Relatywnie wysokie wskaźniki udziału produkcji roślinnej w produkcji gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej wynikają z przyjętej metody rachunku produkcji gospodarstwa rolnego. W rachunku tym wartość produktów potencjalnie towarowych wytworzonych i zużytych w gospodarstwie (na pasze, nasiona) występuje w obu stronach rachunku wyników (produkcji i kosztów). W związku z tym, im wyższy jest poziom samozaopatrzenia produkcyjnego

w gospodarstwie, tym większa jest wartość jego produkcji. Udział pozostałej produkcji⁶ był niewielki we wszystkich obserwowanych typach rolniczych i stanowił margines produkcji gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 2.1-8).

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Najniższe wskaźniki udziału zużycia wewnętrznego odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (0,4%) i w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (0,4%) (patrz: Wykres 2.1-9). Odzwierciedlają one stopień wykorzystania własnych produktów w dalszej produkcji gospodarstwa rolnego tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego. To oznacza, że te typy gospodarstw realizują produkcję z użyciem materiałów z zakupu, a samozaopatrzenie produkcyjne występuje w śladowym wymiarze. Poziom przekazania produktów gospodarstwa rolnego do gospodarstwa domowego nie stanowił znaczącego rozmiaru zrealizowanej produkcji. Wskaźnik wartości przekazania do gospodarstwa domowego w odniesieniu do wartości zrealizowanej produkcji zawierał się w przedziale od 0,03% (gospodarstwa drobiowe) do 4,73% (gospodarstwa zajmujące się chowem zwierząt trawożnych).

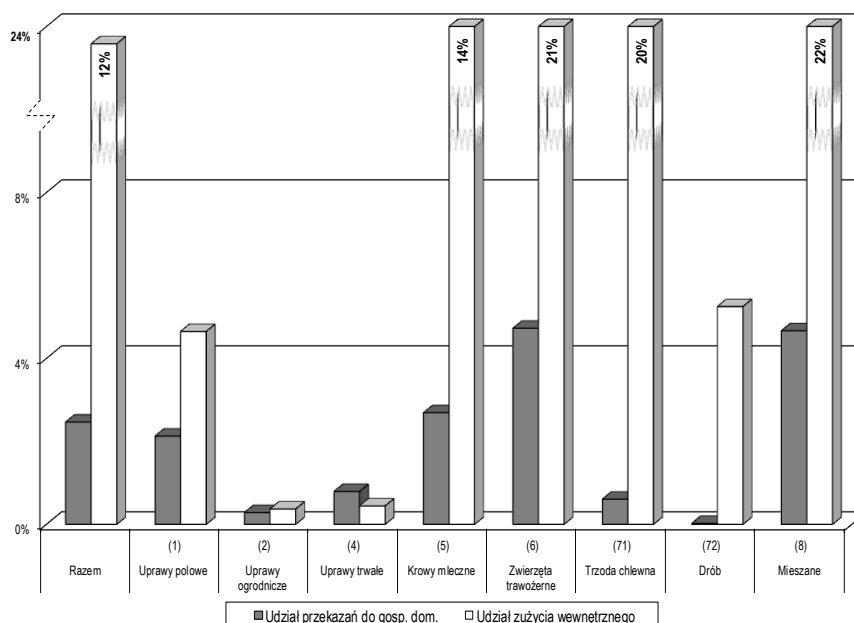
Niski wskaźnik przekazania z gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, w uprawach trwałych, w chowie drobiu i trzody chlewnej wynika z ograniczonych możliwości bezpośredniego wykorzystania bardzo wąskiego asortymentu produktów wytwarzanych w tych gospodarstwach. Wskaźniki przekazania do gospodarstwa domowego były relatywnie wysokie w gospodarstwach mieszanych oraz w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożnych i krów mlecznych. Biorąc pod uwagę łączną wartość transakcji nierynkowych

⁶ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

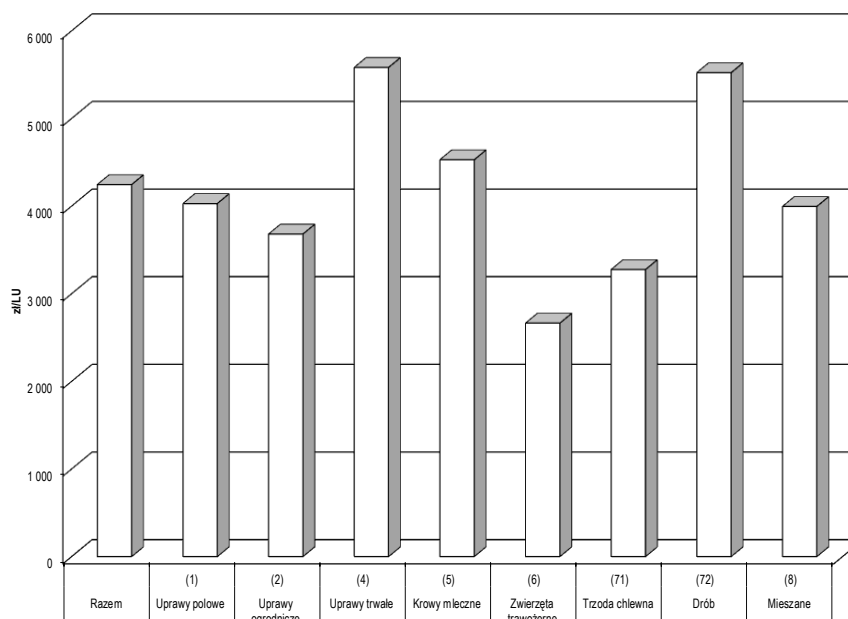
(zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego) w przypadku tych typów produkcyjnych możemy mówić o dominacji modelu rolnictwa tradycyjnego, charakteryzującego się organiczną strukturą produkcji.

Wykres 2.1-9   Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

Wartość zrealizowanej produkcji zwierzęcej przypadająca na jedną sztukę przeliczeniową zwierząt (1 LU) ma związek ze specyfiką typów rolniczych (Wykres 2.1-10).

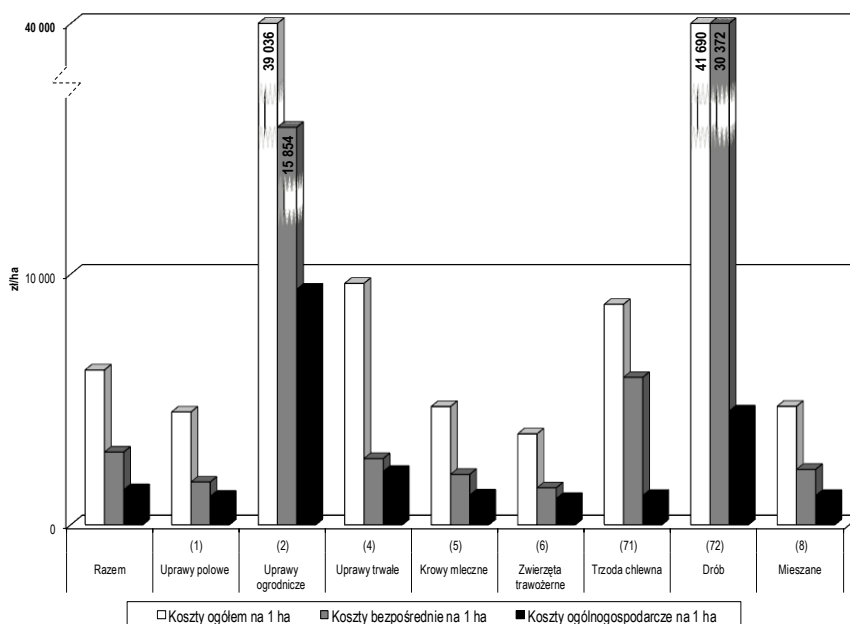
Wykres 2.1-10   Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

Wśród gospodarstw z dużym udziałem produkcji zwierzęcej w wartości produkcji całkowitej (typy 5 - 8), najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (5 522 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 664 zł/LU). Produktywność zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ma charakter przypadkowy ze względu na mało liczne pogłowie zwierząt. Przykładowo, w przypadku gospodarstw zajmujących się uprawami ogrodniczymi produkcja zwierzęca wynosi 3 680 zł a pogłowie zwierząt jest najniższe ze wszystkich typów i wynosi 0,1 LU, z czego wynika relacja tych wielkości na tak wysokim poziomie.

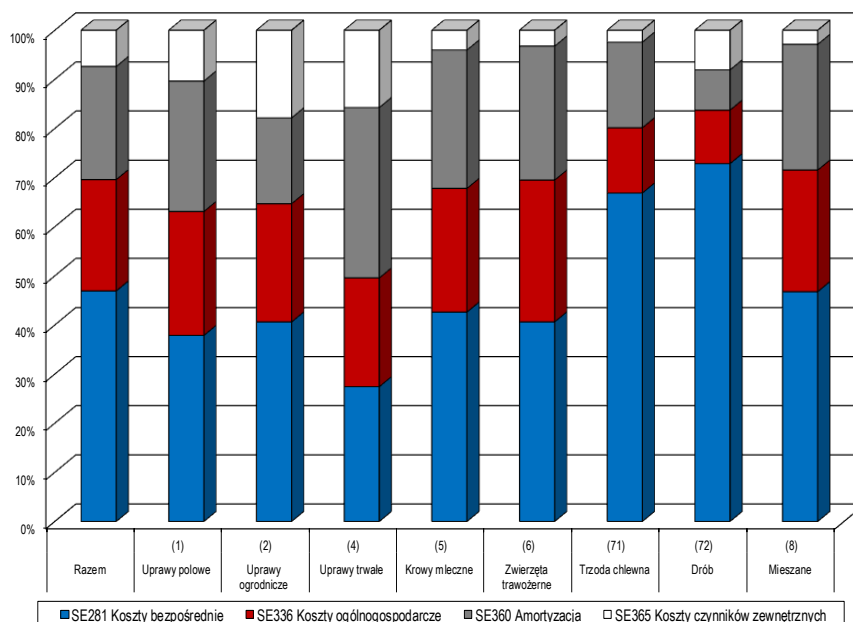
Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). Najwyższy poziom kosztów ogółem osiągnięty został w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (41 690 zł/ha). Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach drobiowych wynika z tego, że ten rodzaj produkcji nie jest ściśle powiązany z obszarem ziemi i warunkami środowiskowymi. Najniższe koszty przypadające na 1 ha użytków rolnych (3 625 zł) ponieśli gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych.

Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W strukturze kosztów ogółem koszty amortyzacji miały najwyższy, wynoszący 34,7% udział w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych. W typie uprawy ogrodnicze oraz uprawy trwałe odnotowano najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych odpowiednio 17,8% i 15,7% (patrz: Wykres 2.1-12).

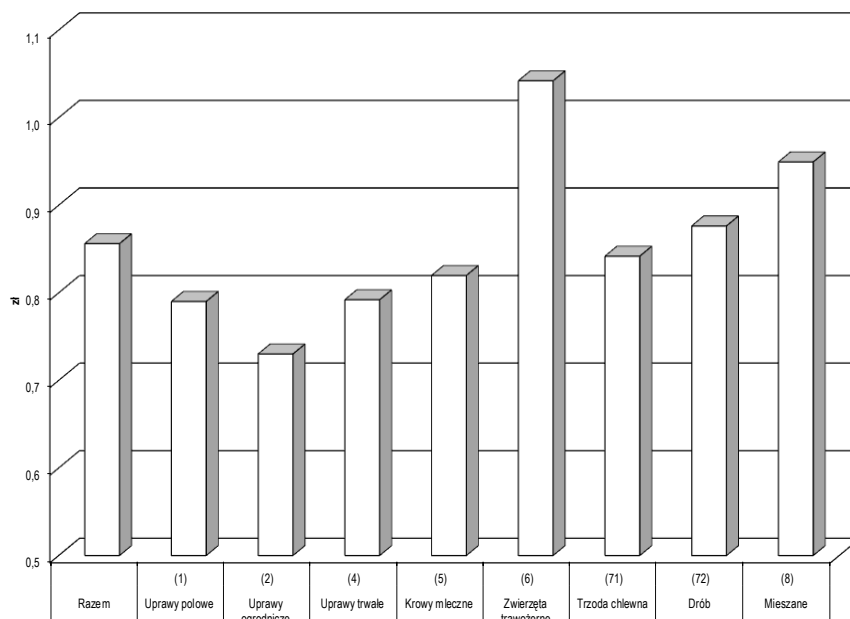
Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu zauważalny jest wśród analizowanych ośmiu typów gospodarstw najwyższy udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem (72,9%). Ponad 60-procentowy był również udział kosztów bezpośrednich w gospodarstwach prowadzących chów trzody chlewnej. Jest on spowodowany technologią produkcji, charakteryzującą się żywieniem paszami treściwymi wysokiej jakości. Udział kosztów ogólnogospodarczych w kosztach ogółem jest zbliżony w gospodarstwach zajmujących się uprawami polowymi, ogrodniczymi, trwałymi, chowem krów mlecznych, zwierząt trawożernych oraz w gospodarstwach mieszanych i znajduje się w przedziale od 22,1% do 28,9%. Nieco niższy udział mają koszty ogólnogospodarcze w gospodarstwach zajmujących się chowem trzody chlewnej (13,3%) i drobiu (10,9%).

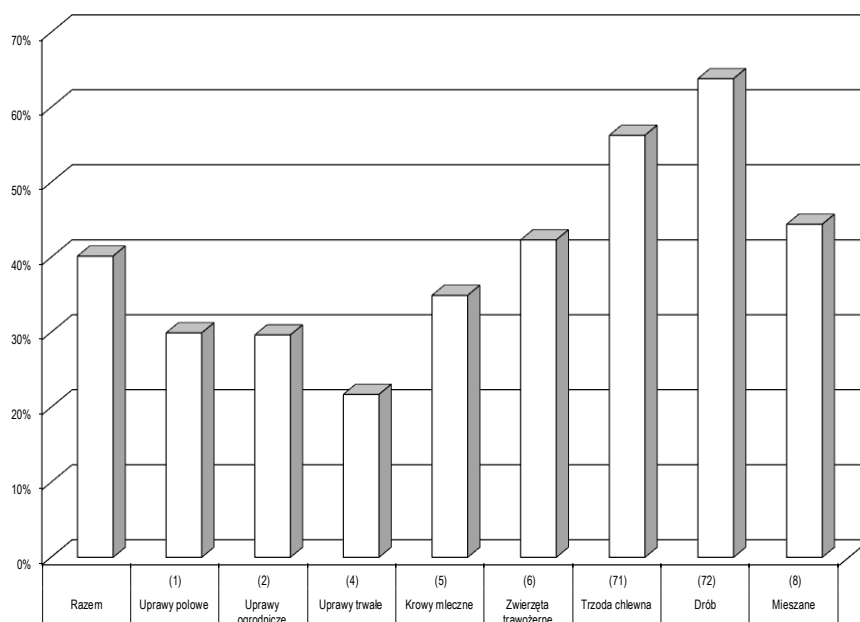
Efektywność produkcji liczona na podstawie zrealizowanej wartości produkcji obliczanej według cen rynkowych, wyrażana jest za pomocą wskaźnika kosztu wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W 2016 roku najniższą efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (1,04 zł), które jako jedyna grupa poniosły straty produkcyjne. Niekorzystnie wypadły również gospodarstwa mieszane, w których koszt 1 zł produkcji był prawie zrównany z poziomem tej produkcji (0,95 zł). Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych, w których wskaźnik ten wyniósł 0,73 zł.

Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

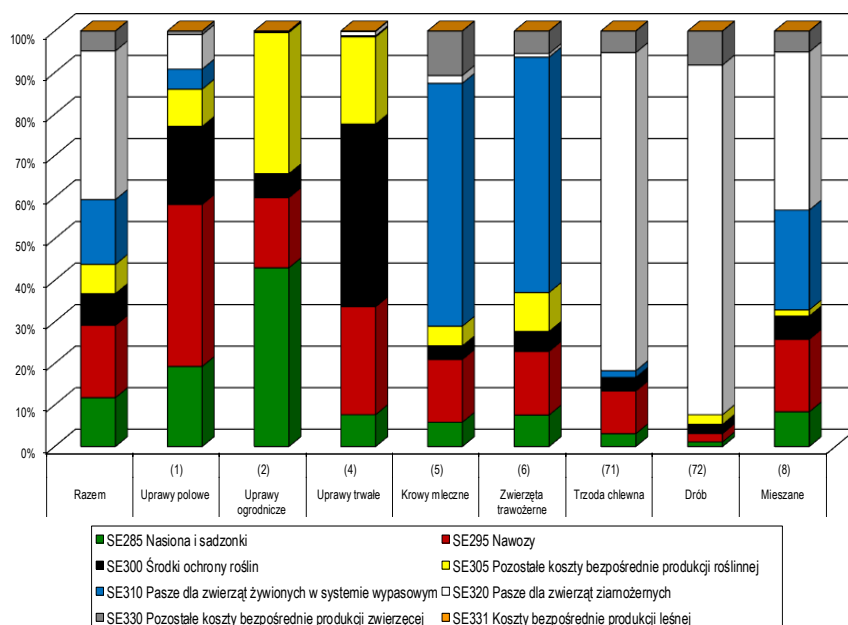

Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem w regionie Małopolska i Pogórze kształtowała się na najwyższym poziomie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (63,8%) natomiast najniższa była w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (21,7%) (patrz: Wykres 2.1-14 i Wykres 2.1-15).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

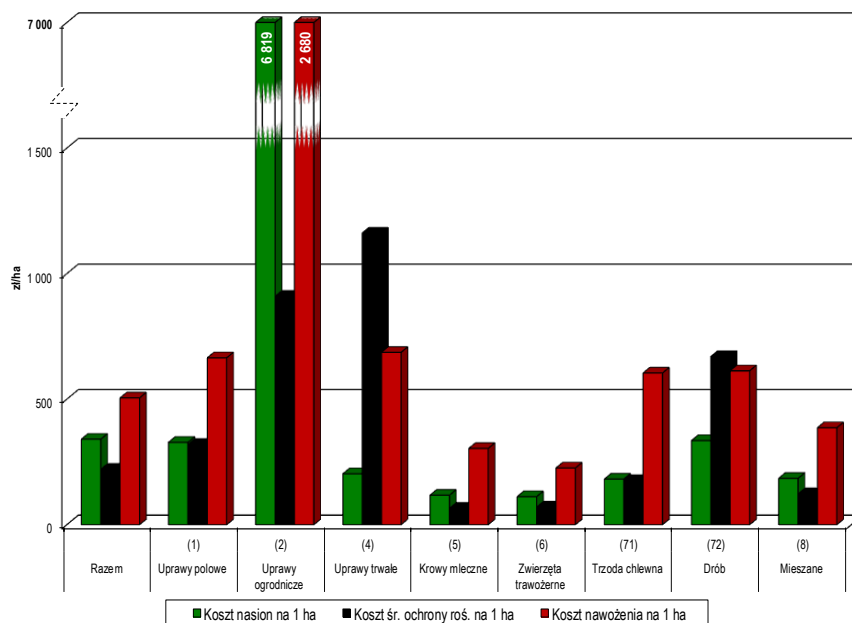
Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

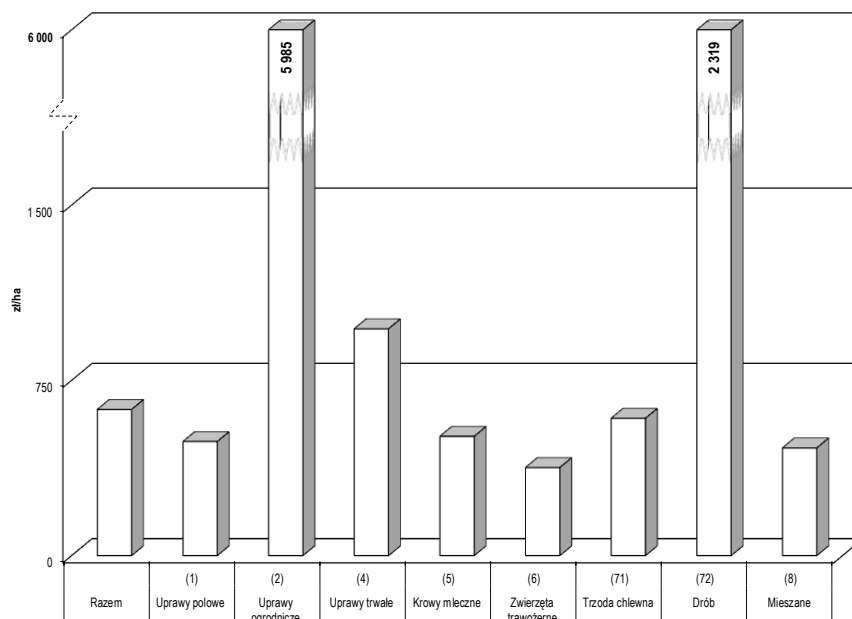
W zależności od ukierunkowania produkcyjnego gospodarstw różna była struktura rodzajowa kosztów bezpośrednich. W gospodarstwach ukierunkowanych na uprawy polowe największy udział w kosztach bezpośrednich miały nawozy (ok 39%). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych największy udział stanowiły nasiona i sadzonki (ok 43%) zaś w uprawach trwałych środki ochrony roślin (ok 44%) . W gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą największy udział w kosztach bezpośrednich miały pasze - od 56,6% w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożnych do 84,2% w gospodarstwach drobiarskich.

Najwyższe koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wystąpiły w gospodarstwach ogrodniczych (2680 zł) i znacznie przewyższały wartość nawożenia w stosunku do pozostałych typów rolniczych. Wysokim poziomem kosztów nawożenia w gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję roślinną charakteryzowały się także gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (664 zł) oraz uprawach trwałych (686 zł). Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (z wyjątkiem gospodarstw drobiowych), zwłaszcza utrzymujących bydło opasowe (224 zł) i mleczne (303 zł) (patrz: Wykres 2.1-16).

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha (1161 zł) zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych, gdzie przewyższył on znacznie poziom kosztów nawożenia mineralnego. Najniższe zaś koszty środków ochrony roślin poniesiono w gospodarstwach utrzymujących krowy mleczne (66 zł). To niewątpliwie wynika z większego udziału powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych i ich bardziej ekstensywnego użytkowania.

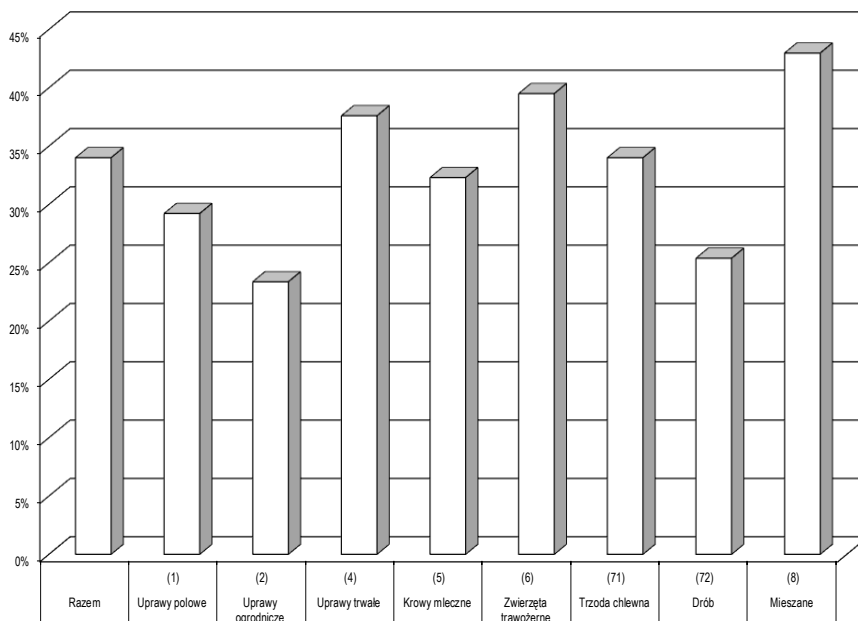
Wykres 2.1-16 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Najwyższy koszt nośników energii (energii elektrycznej i paliw) przypadających na jednostkę powierzchni odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych. Koszty te wyniosły 5 985 zł na 1 ha użytków rolnych, podczas gdy w większości gospodarstw z pola obserwacji nie przekroczyły one wartości przeciętnej w regionie wynoszącej 625 zł (patrz: Wykres 2.1-17).

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

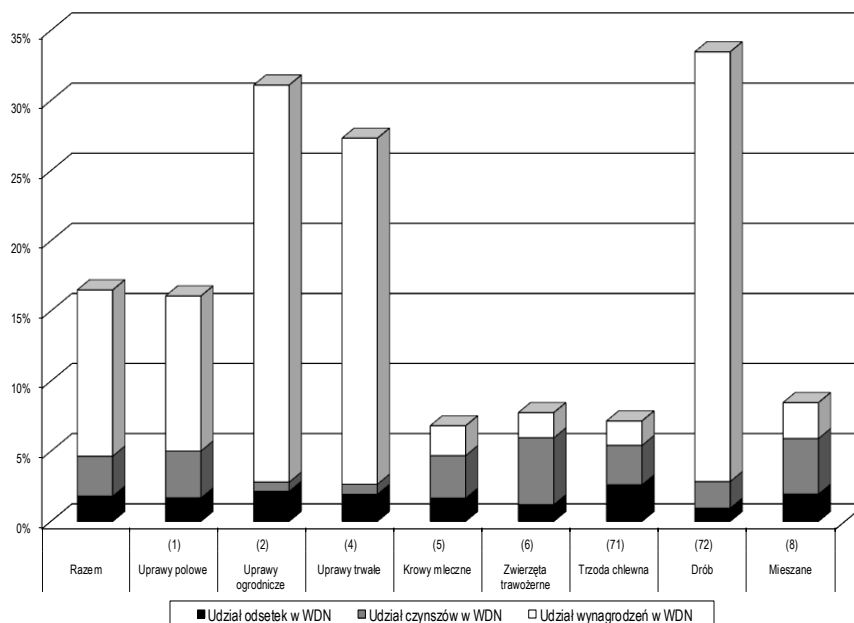
Najwyższy udział kosztów amortyzacji w wartości dodanej brutto (patrz: Wykres 2.1-18), odnotowano w gospodarstwach mieszanych (43%). Z kolei w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodnich (23,4%) oraz w chowie drobiu (25,4%) udział ten był najniższy.

Wykres 2.1-18   Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

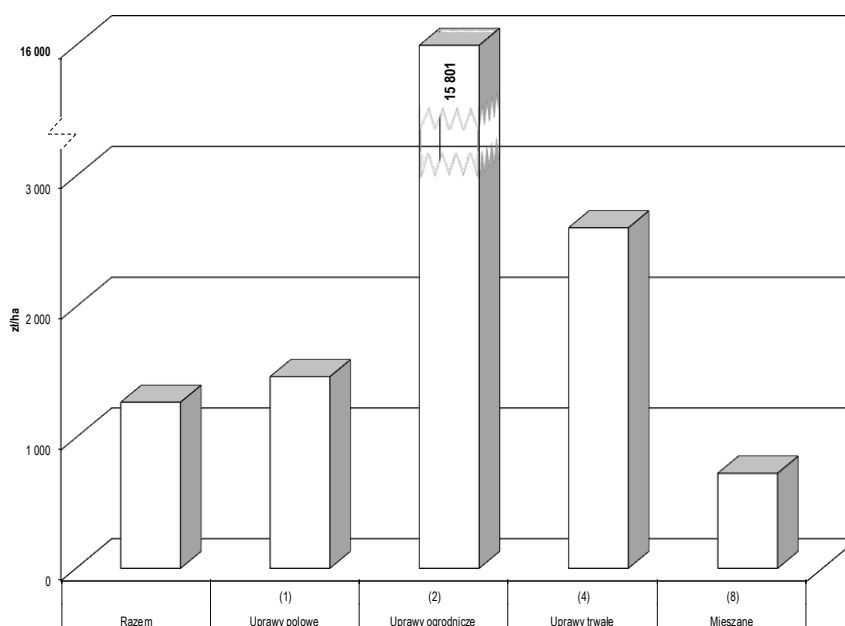
Ostatnią grupą kosztów są koszty zewnętrznych czynników produkcji. Odzwierciedlają one roczne koszty użycia obcych środków wytwórczych (ziemi, kapitału, pracy) w działalności gospodarstwa rolnego. Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto, czyli nadwyżki ekonomicznej zrealizowanej przez wszystkie zaangażowane czynniki wytwórcze bez względu na ich status własnościowy, miały gospodarstwa drobiarskie (33,5 %) oraz ogrodnicze (31,1 %). Ten relatywnie wysoki udział ma związek ze stosunkowo wysokimi kosztami pracowników najemnych oraz z korzystaniem z obcego kapitału (zaciągniętych kredytów) (patrz: Wykres 2.1-19). Najniższy udział tej grupy kosztów w wartości dodanej netto odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych (6,8%) i trzody chlewnej (7,2%).

Wykres 2.1-19   Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

Wartość kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej przypadających na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych była największą w porównaniu z pozostałymi analizowanymi typami rolniczymi i wyniosła 15 801 zł. Ta wartość wielokrotnie przewyższyła poziom tego rodzaju kosztów w pozostałych typach gospodarstw zajmujących się produkcją roślinną (patrz: Wykres 2.1-20).

Wykres 2.1-20   Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

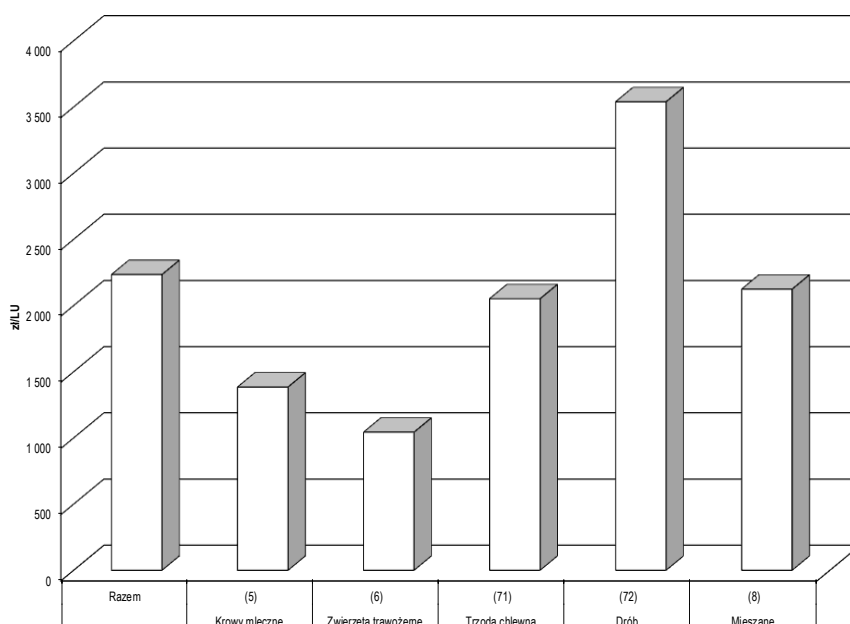

Wysoki poziom kosztów bezpośrednich przypadających na jednostkę powierzchni gruntów, wynikł z intensywnego charakteru produkcji realizowanej w znacznej części pod osłonami. W pozostałych typach poziom tych kosztów zawierał się w granicach od 727 zł - w gospodarstwach mieszanych do 2 604 zł - w gospodarstwach ukierunkowanych na uprawy trwałe. Poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji zwierzęcej (typy: 5, 6, 71 i 72) ma mniejsze znaczenie. Ze względu na niewielką skalę produkcji roślinnej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

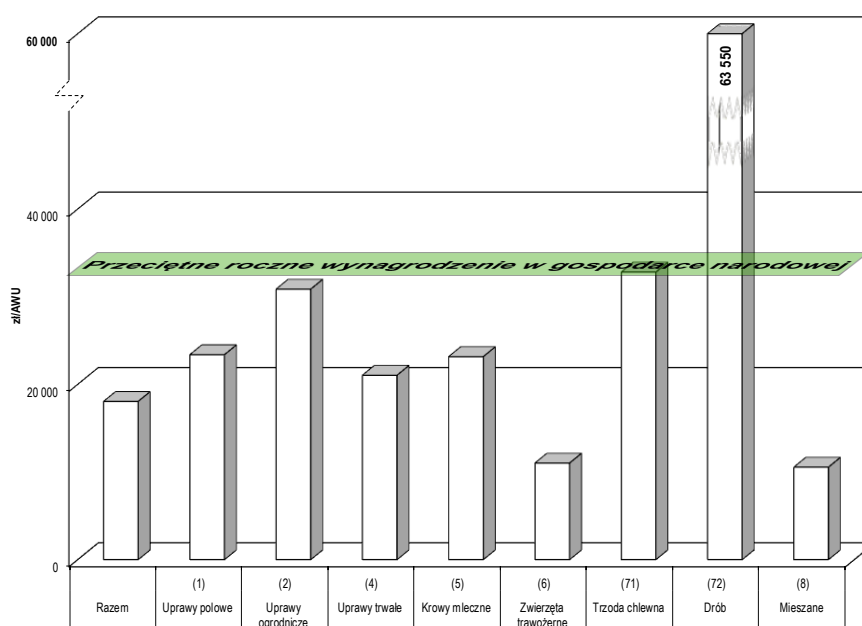
Na wykresie 2.1-21 przedstawiono poziom kosztów bezpośrednich w typach rolniczych o specjalizacji zwierzęcej. Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zdeterminowany był gatunkiem zwierząt określających dany typ rolniczy (Wykres 2.1-21). W tym ujęciu kosztochłonności, najniższym wskaźnikiem charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 043 zł), a najwyższym wskaźnikiem gospodarstwa utrzymujące drób (3 539 zł). Poziom kosztów bezpośrednich w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy: 1, 2 i 4) ma mniejsze znaczenie. Ze względu na niewielką skalę produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach pominięto je na wykresie.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

W regionie Małopolska i Pogórze tylko w gospodarstwach drobiarskich wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną (63 550 zł) przewyższyła średnie roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej⁷ (patrz: Wykres 2.1-22). W pozostałych typach ta relacja ukształtowała się mniej korzystnie. Najmniejszą wartość dodaną netto przypadającą na osobę pełnozatrudnioną zrealizowały gospodarstwa mieszane (10 545 zł) oraz specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (11 017 zł).

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

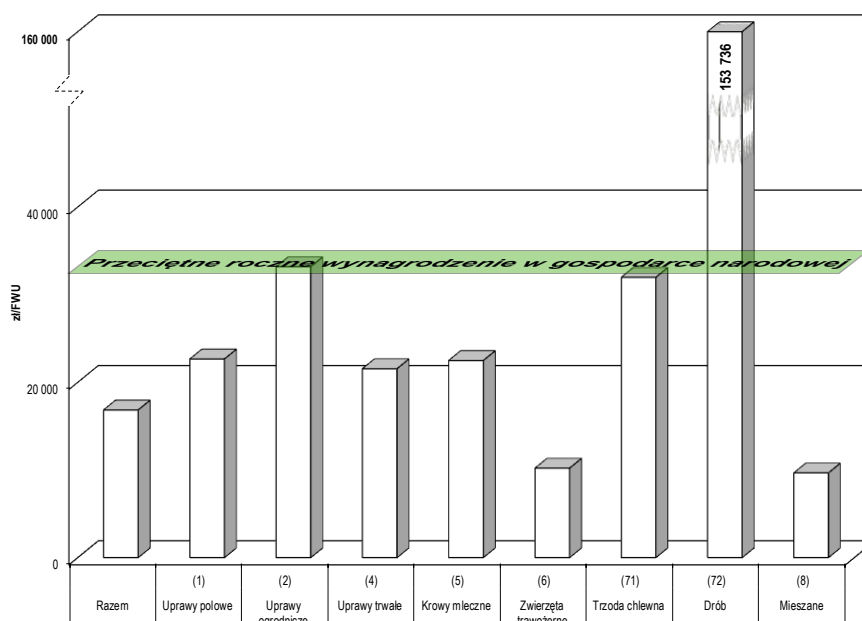

Analiza zrealizowanego poziomu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (patrz: Wykres 2.1-23) wskazuje, że najniższą opłatę za własne czynniki wytwórcze (pracę, ziemię i inny kapitał) zaangażowane do działalności operacyjnej rodzinnego gospodarstwa rolnego rodziny rolniczej, dostarczyła działalność gospodarstw mieszanych (9 660 zł) i specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (10 202 zł). Po drugiej stronie rozkładu znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w produkcji drobiu, które dostarczyły najwyższą kwotę dochodu w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (153 736 zł).

⁷ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

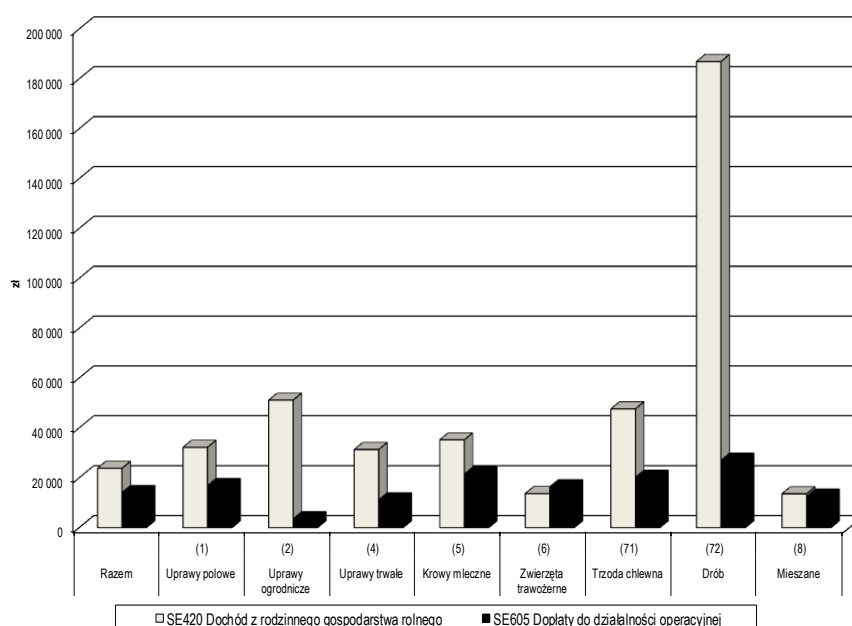
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 33 135 zł w 2016 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Najwyższy wpływ dopłat do działalności operacyjnej na kształtowanie się poziomu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych.

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

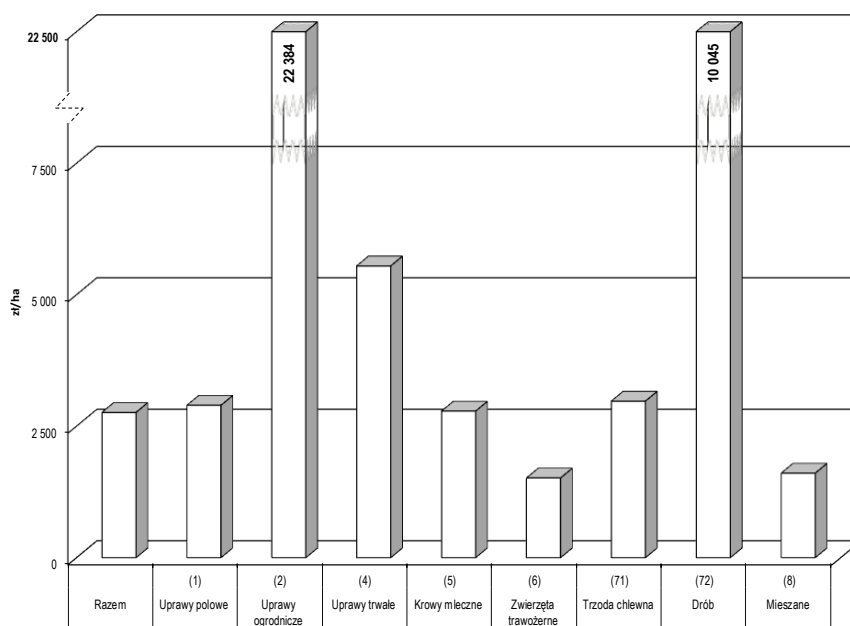

W tym typie gospodarstw relacja dopłat bezpośrednich do zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wyniosła 119,7%. W gospodarstwach specjalizujących się

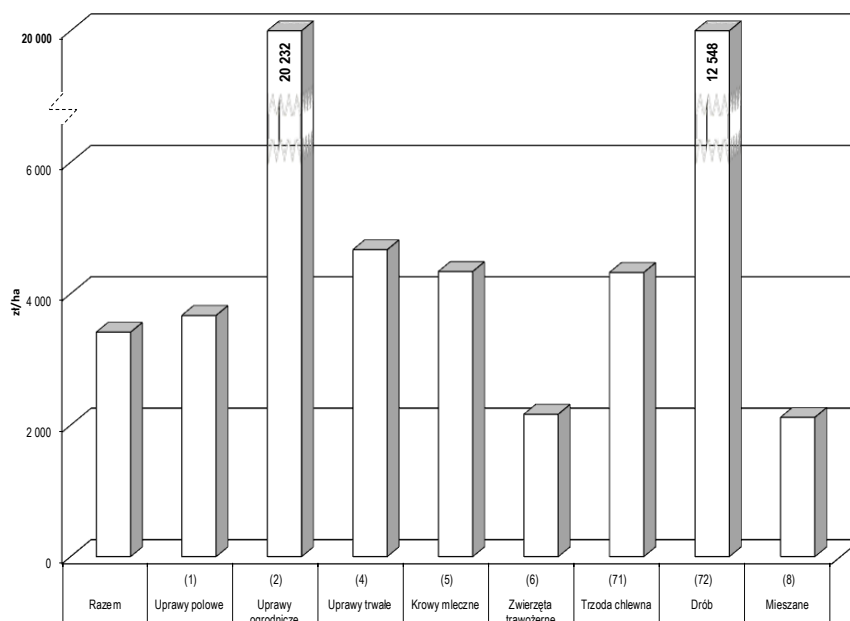
w uprawach ogrodniczych (7%) i chowie drobiu (14,5%) dopłaty miały najniższy udział w tworzeniu dochodu. W pozostałych typach gospodarstw wskaźnik relacji dopłat bezpośrednich do zrealizowanego dochodu wynosił między 35,7% a 92,9%. Można więc stwierdzić, że w większości tych gospodarstw znaczną część dochodu zrealizowano dzięki dopłatom bezpośrednim do działalności operacyjnej, pozyskanym kanałami pozarynkowymi. Stan ten wynikał z tego, że te gospodarstwa zrealizowały stratę lub relatywnie niższe do pozyskanych dopłat, dochody liczone według cen rynkowych. Jednocześnie te gospodarstwa posiadały relatywnie duży obszar użytków rolnych objętych jednolitą i uzupełniającą płatnością obszarową, będącymi głównymi składnikami dopłat do działalności operacyjnej (patrz: Wykres 2.1-1 i Wykres 2.1-24). Niskim udziałem dopłat bezpośrednich do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu (14,5%), których rozmiar produkcji w małym stopniu wiązał się z zasobami gruntów rolnych. Sytuacja dochodowa tych gospodarstw była w podstawowym stopniu uzależniona od relacji rynkowych i efektywności produkcji.

Analiza zrealizowanej wartości dodanej netto z 1 hektara powierzchni użytków rolnych oraz zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego z 1 hektara powierzchni własnych użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26) wskazuje, że te wskaźniki były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (wynosiły odpowiednio 22 384 zł i 20 232 zł) i w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (10 045 zł i 12 548 zł).

Wykres 2.1-25   Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

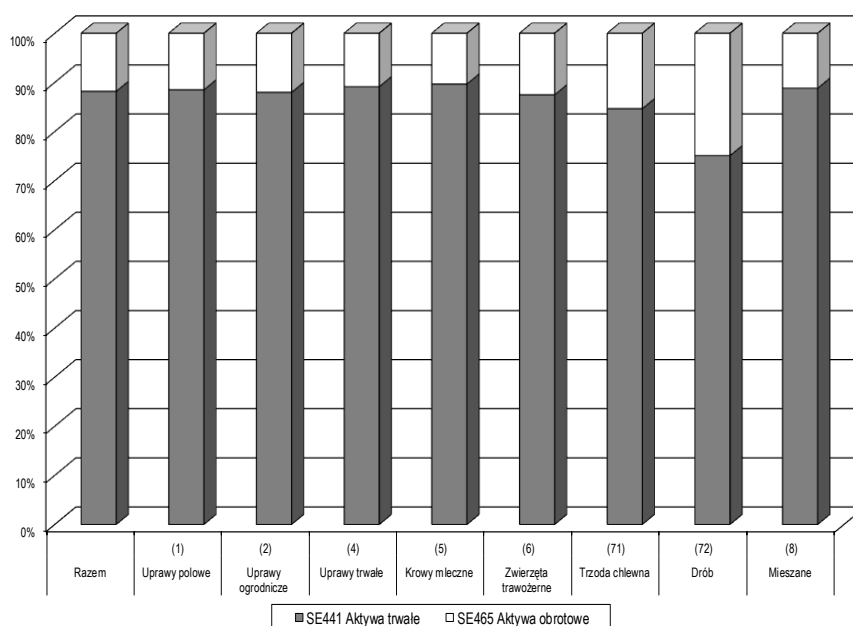

Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te zrealizowały relatywnie wysokie dochody z produkcji w małym stopniu powiązanej z zasobami ziemi, których rozmiar był relatywnie do rozmiaru produkcji niewielki. Najniższe wartości wskaźników dochodowości ziemi odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1 514 zł i 2 166 zł) i w gospodarstwach mieszanych (1 605 zł i 2 118 zł).

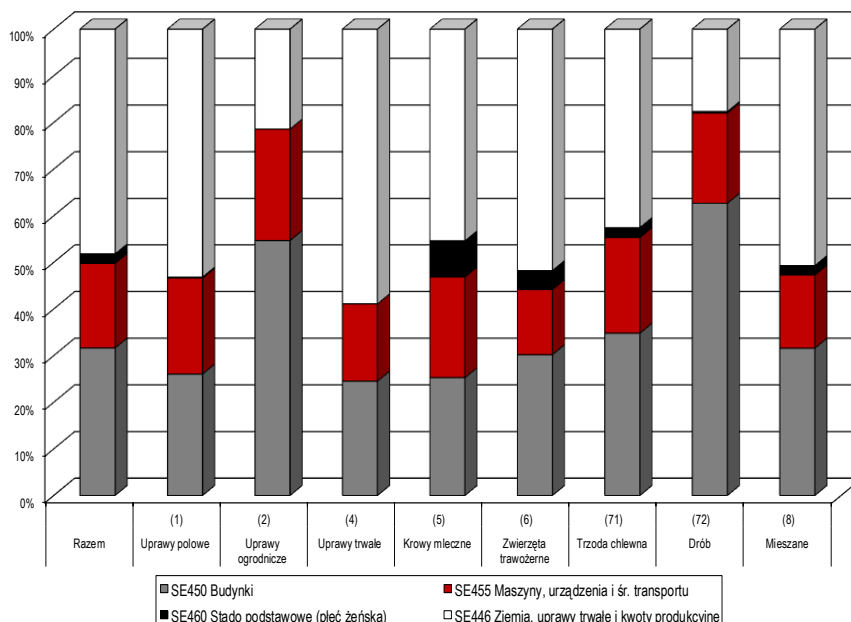
Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów znajdujących się w posiadaniu gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 2.1-27) jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu ulokowanego w nim kapitale. Wysoki udział środków trwałych w aktywach całkowitych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków. Analizowane typy gospodarstw rolnych charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych, a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie. Najwyższy udział środków trwałych obserwowany był w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych (89,7 %), a najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (75,1 %).

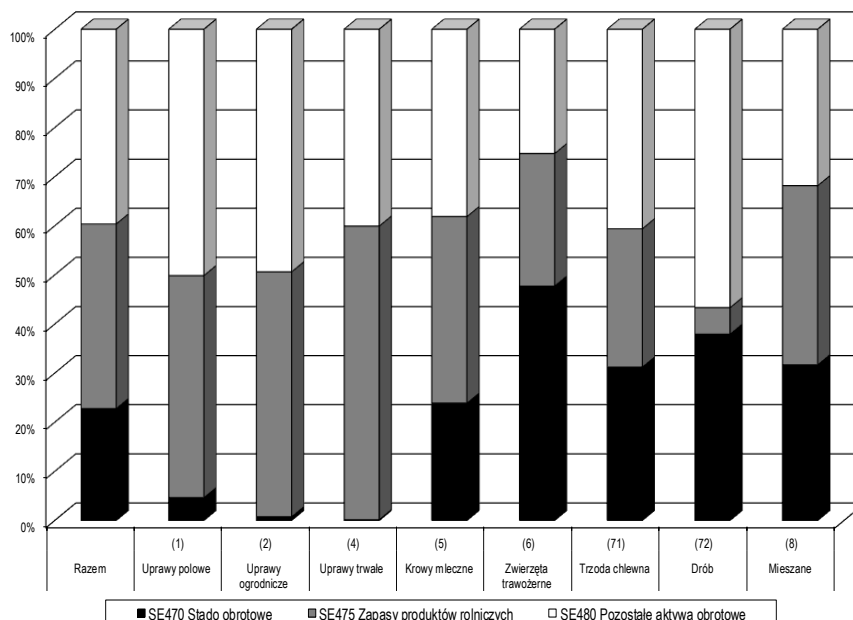
Najniższy udział ziemi w strukturze aktywów trwałych odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (17,7 %) oraz w uprawach ogrodniczych (21,4 %). Gospodarstwa te charakteryzowały się przeważającym udziałem budynków w strukturze aktywów trwałych odpowiednio 62,7 % i 54,7 %. W pozostałych typach gospodarstw najwyższy udział w strukturze aktywów trwałych miała ziemia (łącznie z uprawami trwałymi i kwotami produkcyjnymi) i wynosił on od 42,6 % do 58,9 %. Najwyższy udział maszyn i urządzeń w strukturze aktywów trwałych osiągnięty został w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (23,9%), a najwyższy udział stada podstawowego (7,8%) osiągnęły gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (patrz: Wykres 2.1-28).

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Specyfika produkcji określonych typów rolniczych ma istotny wpływ także na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29).

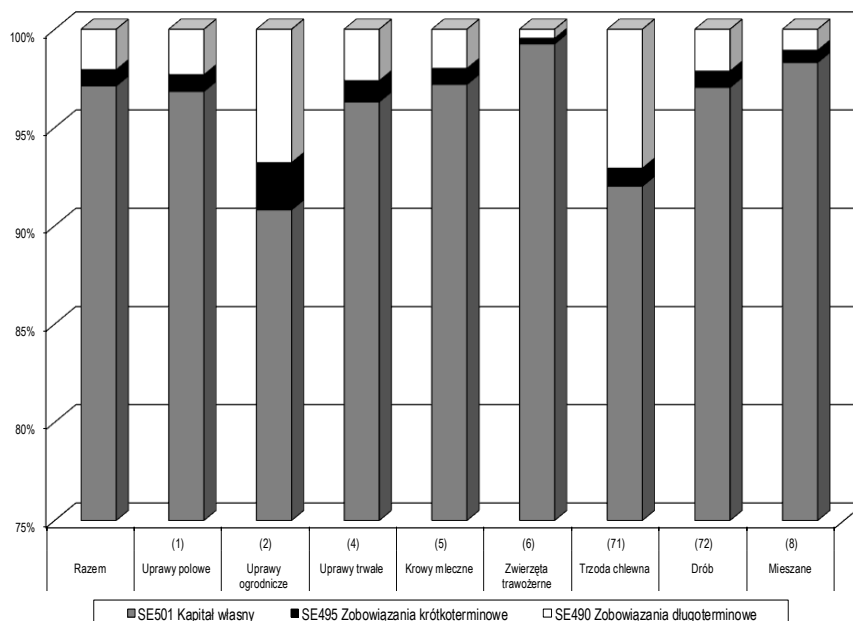
Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych dominującą część (59,8 %) aktywów obrotowych stanowiły zapasy produktów rolniczych, zaś pozostałe aktywa obrotowe, na które składały się głównie materiały do produkcji z zakupu, największy udział miały w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (56,7%). Największy udział zwierząt stada obrotowego w strukturze aktywów obrotowych odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (47,7 %).

W strukturze pasywów gospodarstw wszystkich ośmiu typów rolniczych dominował kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30) i stanowił ponad 90% pasywów. To oznacza, że majątek badanych gospodarstw finansowany był głównie własnymi środkami, co świadczy o wysokiej autonomii finansowania majątku znajdującego się w dyspozycji gospodarstwa rolnego.

Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

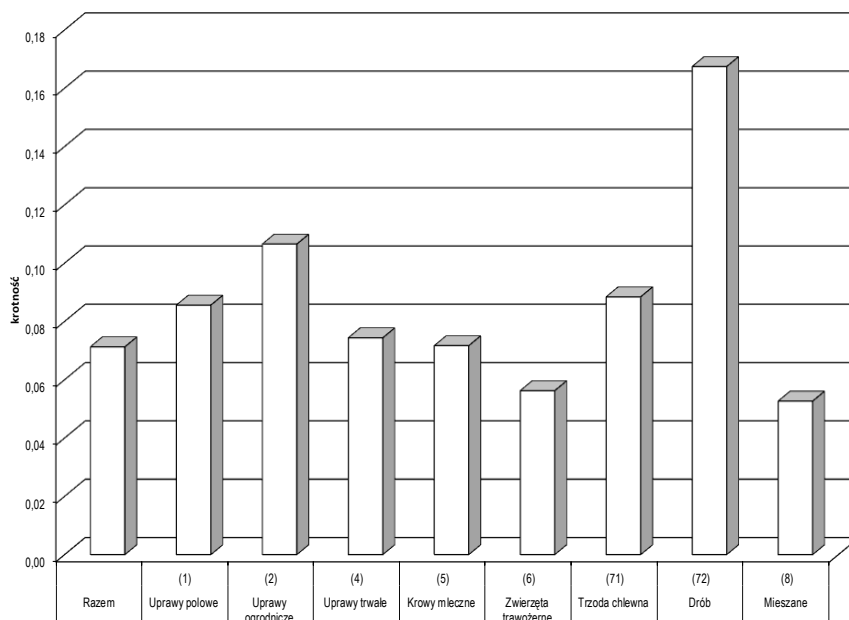

Najwyższy stopień zadłużenia aktywów zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (9,2%). Z analizy poziomu zadłużenia aktywów wynika, że poziom zadłużenia aktywów niższy od przeciętnego w badanym zbiorze gospodarstw (2,9%), zaobserwowano w gospodarstwach z trzech typów rolniczych: specjalizujących się w chowie krów mlecznych (2,8%), w gospodarstwach mieszanych (1,7%) i chowie zwierząt trawożnych (0,7%). Zewnętrzną formą dofinansowania aktywów z gospodarstw analizowanych typów rolniczych, były głównie kredyty długoterminowe. W zobowiązaniach wszystkich analizowanych typów gospodarstw odnotowano dominujący udział zobowiązań długoterminowych w zobowiązaniach całkowitych (od 62,2% w gospodarstwach zajmujących się chowem zwierząt trawożnych do 88,5% w gospodarstwach zajmujących się chowem trzody chlewnej). Średni udział zobowiązań długoterminowych w badanym zbiorze gospodarstw wyniósł 71,3%.

Przepływ pieniężny (2)⁸ informuje o nadwyżce środków pieniężnych, pozostającej do dyspozycji posiadaczy gospodarstw rolnych po sfinansowaniu przez nich działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłudze zadłużenia. Wygenerowane saldo dodatnie może posłużyć m.in. do utworzenia rezerwy dla sfinansowania przyszłych inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (patrz: Wykres 2.1-31). Wskaźnik relacji przepływu pieniężnego (2) do aktywów ogółem określa efektywność ulokowania środków w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywność, wśród analizowanych ośmiu typów gospodarstw, odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (0,17), a najniższą odnotowano w gospodarstwach mieszanych (0,05) i specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (0,05). W pozostałych typach gospodarstw relacja kształtowała się na poziomie od 0,07 do 0,11.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływu pieniężnego (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

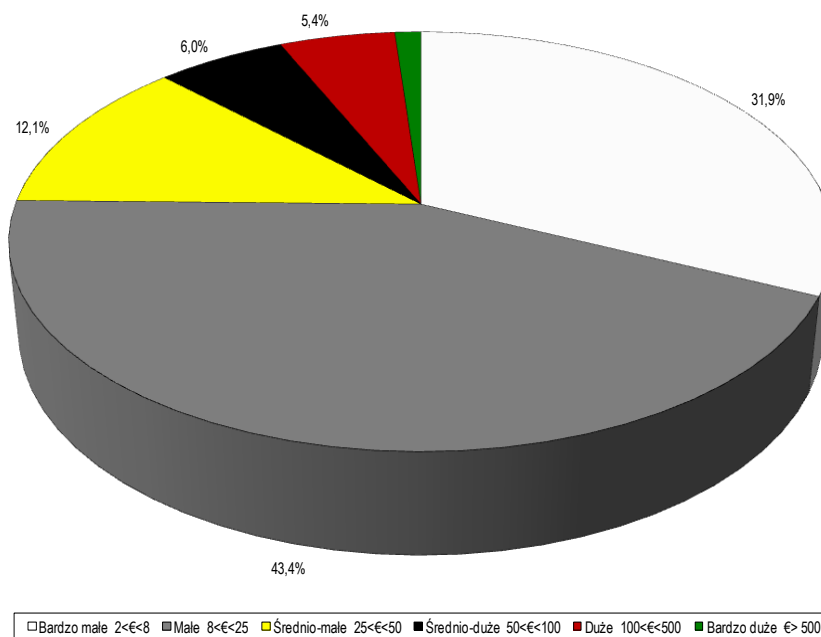
⁸ Przepływ pieniężny (2) (SE530) -ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku.

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

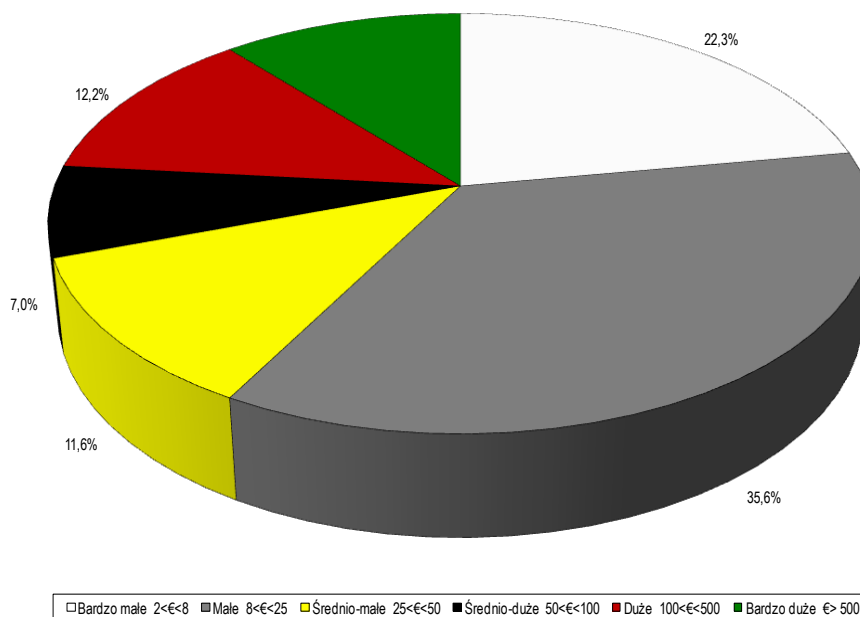
W posiadaniu gospodarstw bardzo małych oraz małych pod względem wielkości ekonomicznej znajdowało się 75,3% obszaru użytków rolnych. Znaczący był również udział gospodarstw średnio-małych, które gospodarowały na 12,1% powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa duże, stanowiące 1% liczby gospodarstw, posiadały 5,4% powierzchni (patrz: Wykres 2.2-1). W tej klasie wielkości ekonomicznej (od 100 do 500 tys. euro SO) dominowały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych oraz nastawione na chów drobiu (porównaj Wykres 1.2-1).

Wykres 2.2-1   Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

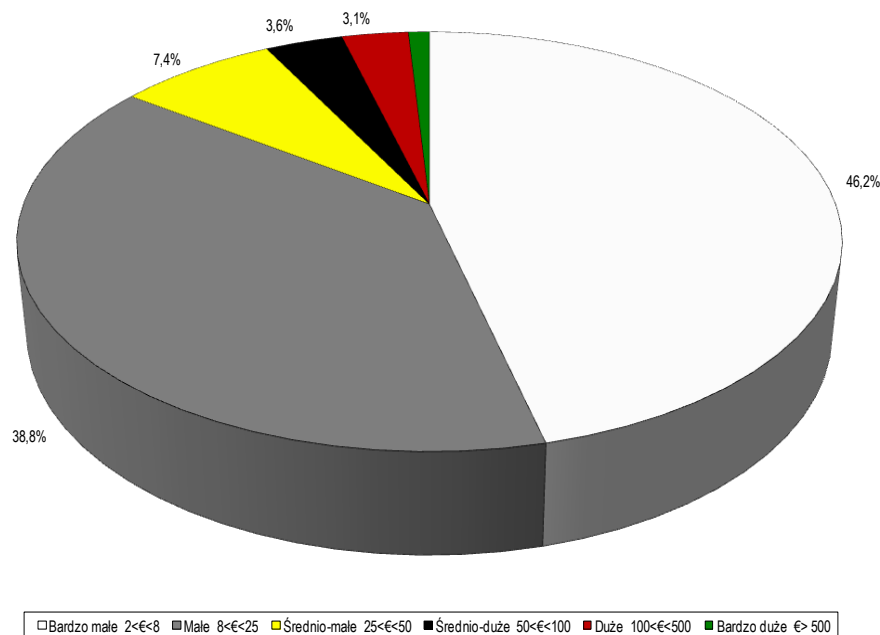
Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU (patrz: Wykres 2.2-2), wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO, w których skoncentrowane było ponad 2/3 pogłowia (69,6%). W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 100 tys. euro SO znajdowało się niecałe 25% pogłowia zwierząt.

Wykres 2.2-2   Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

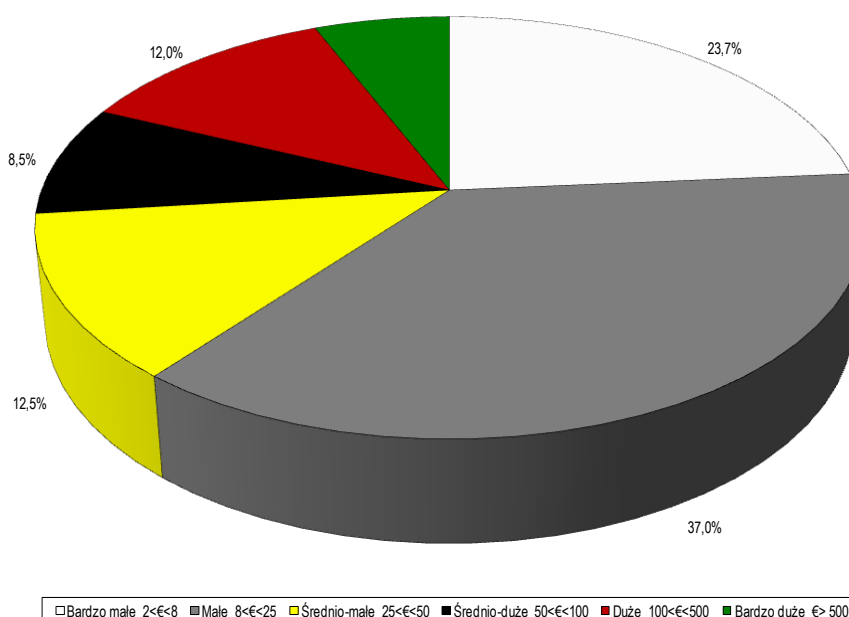
Gospodarstwa bardzo małe i małe obejmowały 85% ogółu nakładów pracy. Na uwagę zasługują również gospodarstwa duże, które mimo, że użytkowały znaczącą powierzchnię ziemi – 5,4% ogółu (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadały 12,2% zwierząt (patrz: Wykres 2.2-2), to zaangażowały zaledwie 5,4% ogółu nakładów pracy. Świadczy to o wysokiej wydajności pracy w tych gospodarstwach (patrz: Wykres 2.2-3).

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości obliczonej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysuwały się gospodarstwa duże, które przy 1% udziale w ogólnej liczbie gospodarstw wytwarzały 12% wartości SO. Na drugim biegunie znalazły się gospodarstwa bardzo małe (56% liczby gospodarstw) z 23,7% udziałem w sumie wartości SO (patrz: Wykres 2.2-4).

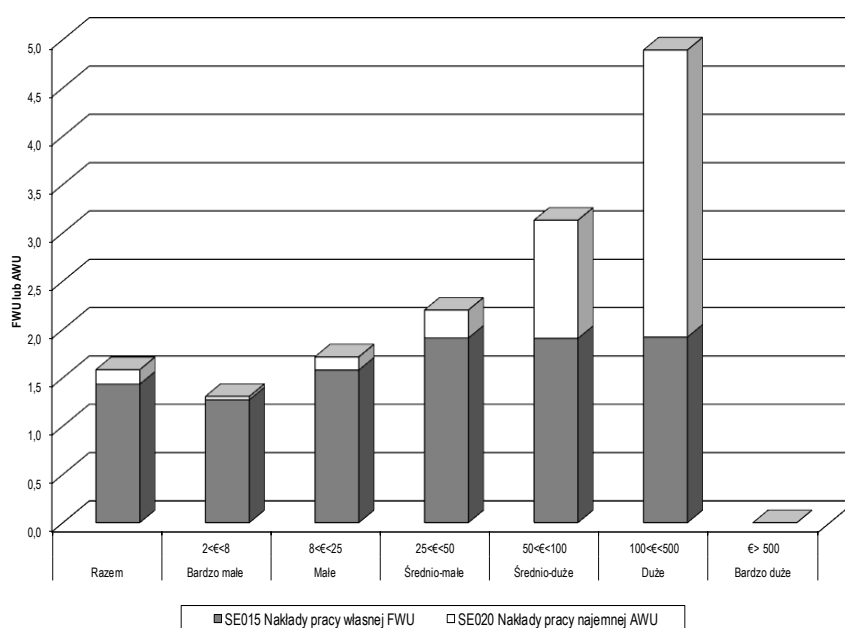
Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Działalność gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO opierała się głównie na własnych zasobach pracy. W gospodarstwach powyżej 50 tys. euro wykorzystanie najemnej siły roboczej było już wyższe, a jej wielkość w przypadku gospodarstw dużych stanowiła 61% nakładów pracy (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że w gospodarstwach do 50 tys. euro SO licznie reprezentowane były gospodarstwa rodzinne, w których dominowała praca własna.

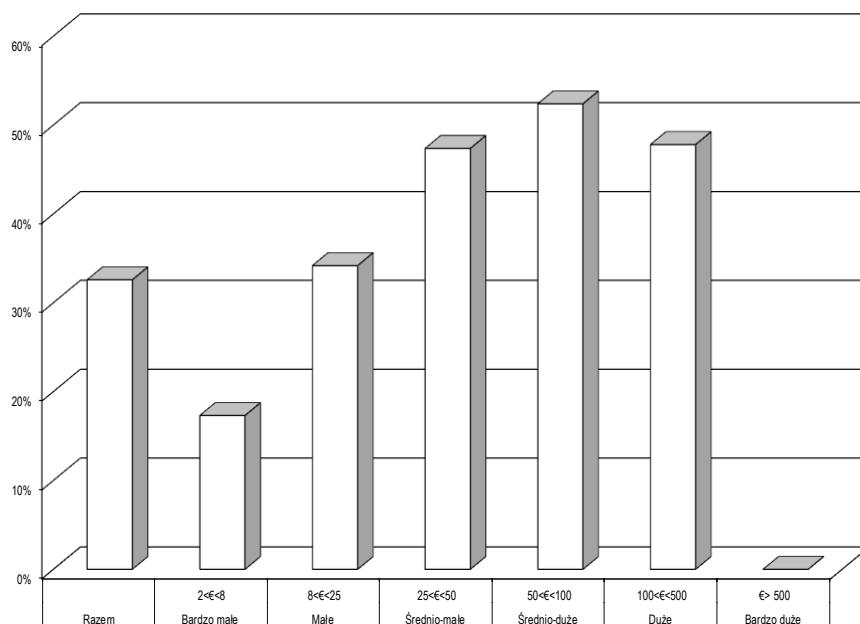
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Małopolska i Pogórze odnotowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego zwiększały się zasoby posiadanych użytków rolnych. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej⁹, za wyjątkiem gospodarstw dużych. W większości klas wielkości ekonomicznej w strukturze własnościowej użytków rolnych przeważały grunty własne (z wyjątkiem gospodarstw średnio-dużych, w których udział gruntów dodzierżawionych przekroczył nieznacznie 50%). Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie wynosił przeciętnie 32,6% ogółu powierzchni i zmieniał się z 17,3% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do 52,4% w grupie gospodarstw średnio-dużych i 47,8% w grupie gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-6).

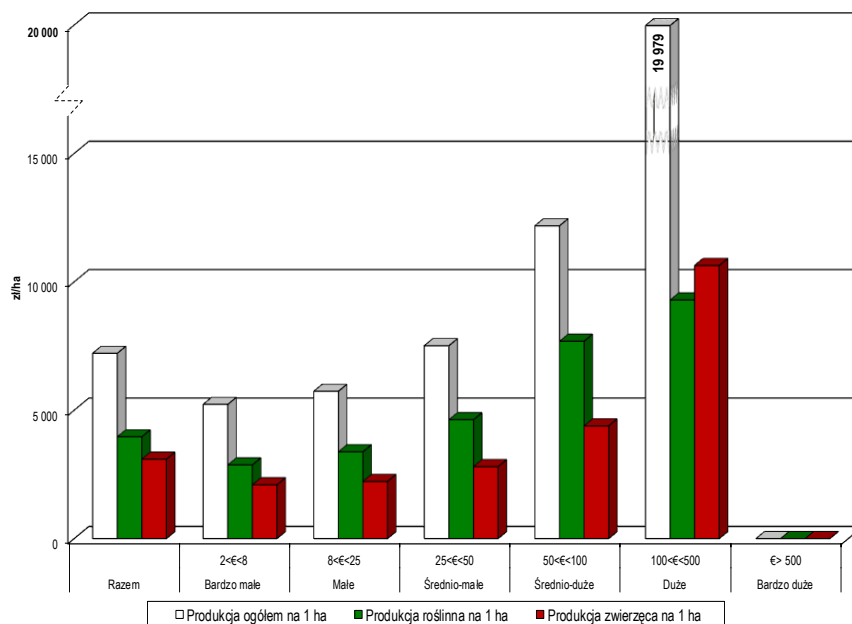
⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 2.2-6   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

Najwyższą produktywność ziemi (mierzoną wartością produkcji przypadającą na 1 ha użytków rolnych) uzyskali gospodarstwa duże, a więc powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-7).

Wykres 2.2-7   **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

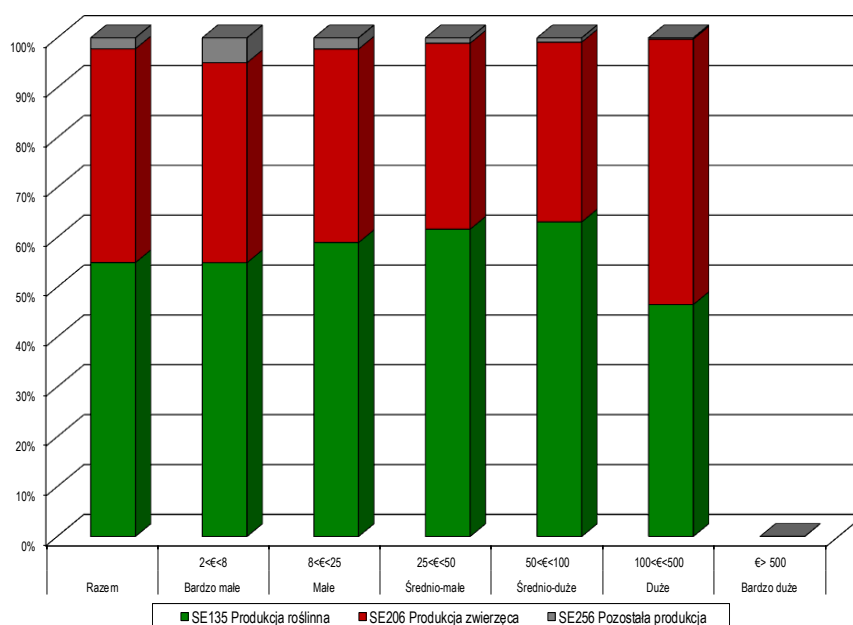

Należy przy tym zaznaczyć, że w tej klasie największą grupę stanowiły gospodarstwa ogrodnicze (30,5%) i nastawione na chów drobiu (27,7%), natomiast mniejszy udział (15,4%) miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (porównaj: Wykres 1.2-1). Produkcja

ogółem na 1 ha użytków rolnych w tych gospodarstwach była ponad 3,5-krotnie wyższa niż w gospodarstwach najmniejszych. Przeliczając produkcję roślinną na 1 ha użytków rolnych, podobnie jak w przypadku produkcji ogółem i zwierzęcej obserwowano wzrost produktywności wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw.

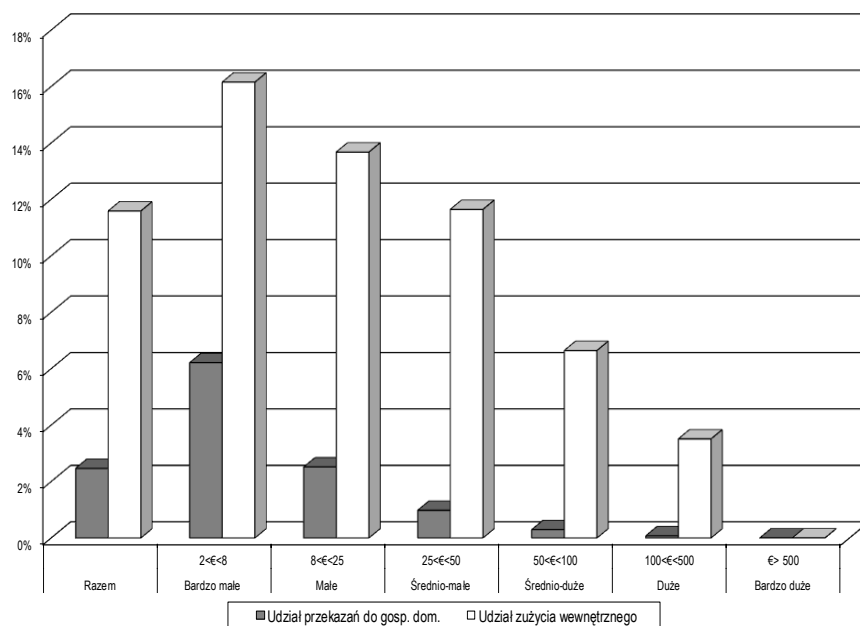
Udział produkcji zwierzęcej w strukturze produkcji tylko w przypadku gospodarstw dużych (powyżej 100 tys. euro SO) przekroczył poziom 50%. W pozostałych gospodarstwach dominowała produkcja roślinna, której udział w przypadku gospodarstw z klas wielkości ekonomicznej pomiędzy 25 tys. euro SO - 100 tys. euro SO przekraczał 60%. Udział pozostałej produkcji był niewielki (przeciętnie wyniósł on 2,2%) i tylko w przypadku gospodarstw najmniejszych był on znaczny i wyniósł 5% (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8   Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

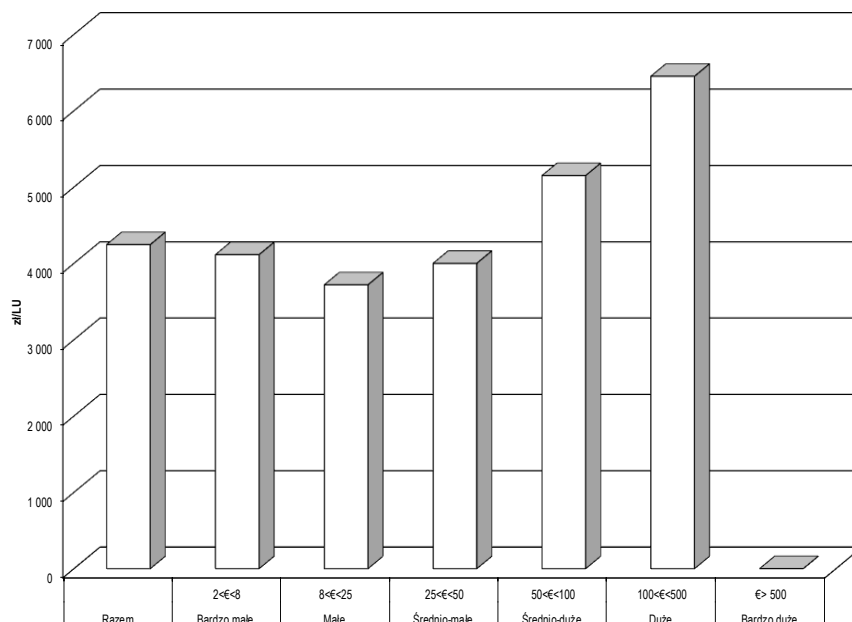
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazanych produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając 1% produkcji ogółem w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 25 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-9). Wartość zużycia wewnętrznego zwiększała się wraz z wielkością klasy ekonomicznej od ok. 5 tys. zł do 39 tys. zł na gospodarstwo, ale jej udział w strukturze produkcji był coraz niższy.

Wykres 2.2-9   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

Wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU (Wykres 2.2-10) wynosiła przeciętnie 4 245 zł. W gospodarstwach średnio-dużych produktywność zwierząt była największa i była o ponad 70% wyższa niż w gospodarstwach małych (od 8 do 25 tys. euro SO).

Wykres 2.2-10   **Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej**

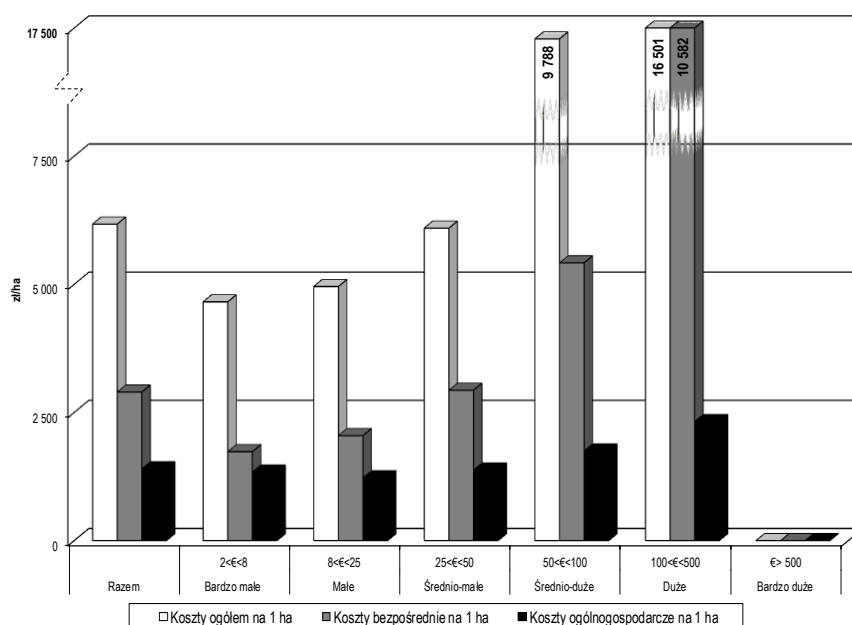
Można to wiązać ze strukturą pogłównia jak i jakością zwierząt. Z analizy produktywności zwierząt według typów rolniczych (por. Wykres 2.1-10) wynika, że gospodarstwa nastawione

na chów drobiu oraz krów mlecznych charakteryzowały się wyższą produktywnością niż gospodarstwa z trzodą chlewną oraz utrzymujące pozostałe zwierzęta trawożerne.

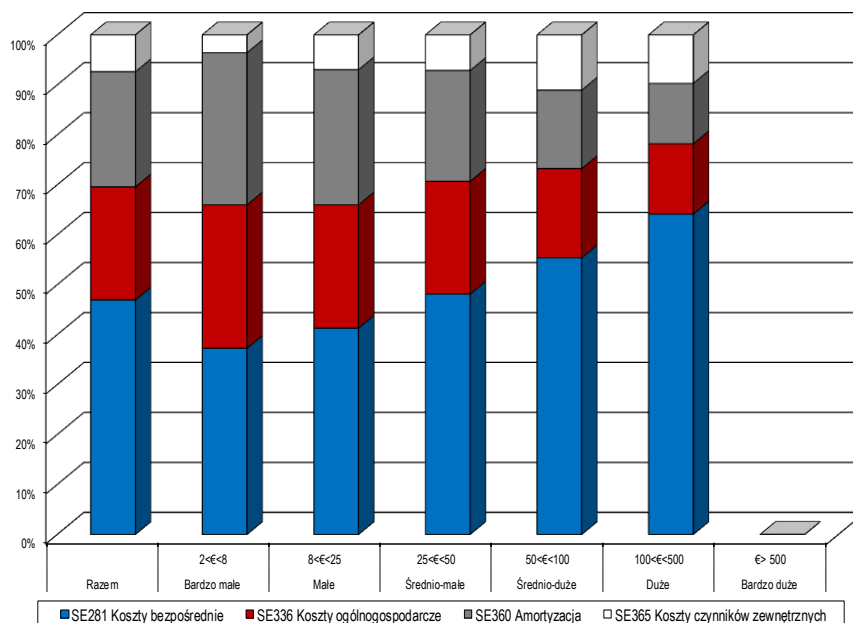
Analizowane prawidłowości produktywności ziemi powiązane są z poziomem kosztów ponoszonych przez gospodarstwa. W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zwiększał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 2.2-11). Wraz ze wzrostem kosztów ogółem na 1 ha UR zwiększały się także koszty bezpośrednie, które są głównym czynnikiem wzrostu produktywności ziemi. Z kolei poziom kosztów ogólnogospodarczych praktycznie nie zmieniał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, dopiero w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO znacznie przekroczył przeciętny poziom wynoszący 1 400 zł/ha.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

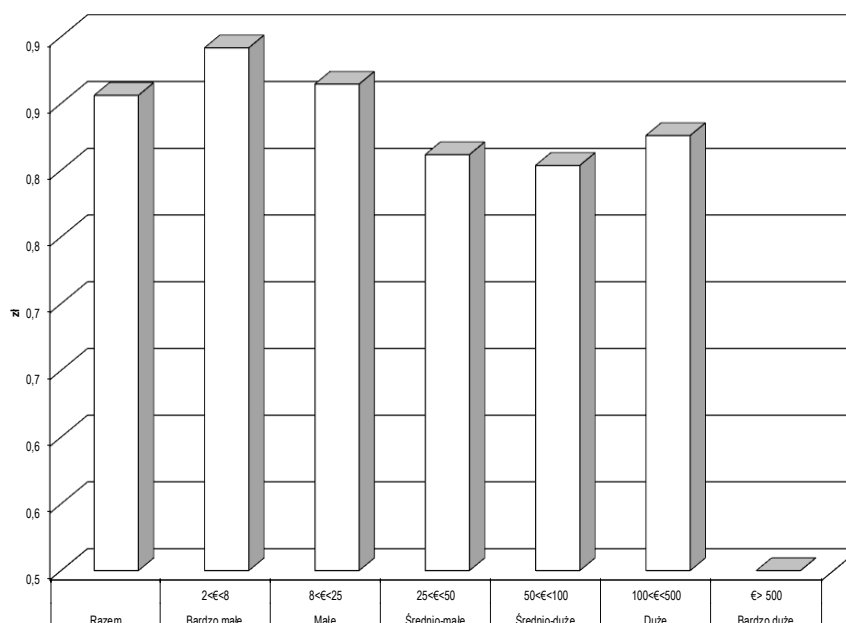
Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem gospodarstw zwiększał się z 37,3% do 64,1% wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 2.2-12). Było to związane ze wzrostem specjalizacji w gospodarstwach o zwiększającej się sile ekonomicznej (np. gospodarstwa ogrodnicze i nastawione na chów drobiu).

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział w kosztach ogółem bardzo mocno się obniżał (z 30,4% w gospodarstwach najmniejszych do 12,1% w gospodarstwach powyżej 100 tys. euro SO). Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanej produkcji. Wyraźnie wzrastał zaś udział kosztów czynników zewnętrznych, z 3,6% w gospodarstwach bardzo małych do około 10% w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO. Związane jest to ze znaczącym udziałem pracy najemnej w tych gospodarstwach.

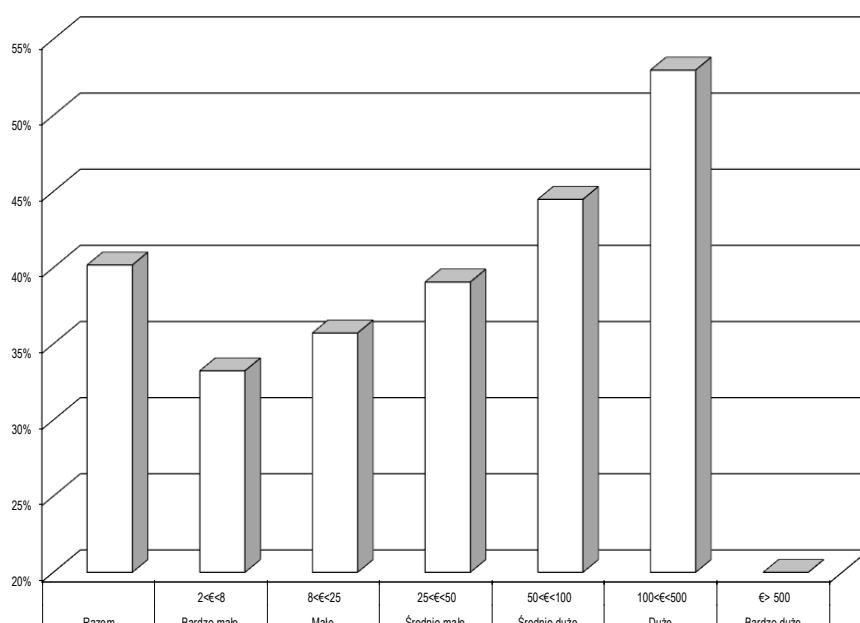
Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Małopolska i Pogórze sklasyfikowanych wg wielkości ekonomicznej, we wszystkich klasach osiągnięto nadwyżkę produkcji nad kosztami (patrz: Wykres 2.2-13). Najniższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji był porównywalny w trzech grupach gospodarstw o wielkości powyżej 25 tys. euro SO i wynosił od 0,80 do 0,82 zł. W dwóch pozostałych, najstarszych pod względem ekonomicznym grupach gospodarstw koszt wytworzenia 1 zł produkcji był wyższy o kilka groszy.

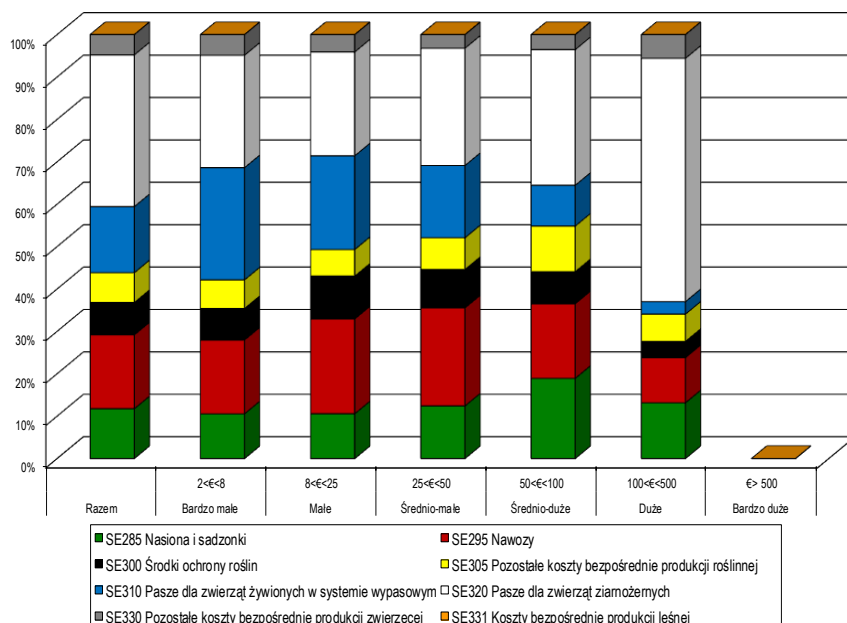
Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem zmieniła się z 33,2% w gospodarstwach poniżej 8 tys. euro SO, do 53% w klasie gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO (patrz: Wykres 2.2-14). Tak duże różnice efektywności kosztów bezpośrednich związane są niewątpliwie ze strukturą wytwarzanej produkcji, a tym samym strukturą kosztów bezpośrednich.

Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich wszystkich klas wielkości ekonomicznej był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych (patrz: Wykres 2.2-15). Udział tych kosztów kształtował się przeciętnie na poziomie 35,8%. W gospodarstwach dużych wyniósł on 57,4% i był ponad dwukrotnie większy niż w gospodarstwach poniżej 25 tys. euro SO. Związane to było niewątpliwie z udziałem pogłowia zwierząt ziarnożernych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej gospodarstw. Udział kosztów pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym w kosztach bezpośrednich malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej i w przypadku gospodarstw dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) wyniósł tylko 2,9%. Udział kosztów środków ochrony roślin i kosztów nawozów w kosztach bezpośrednich utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie w większości gospodarstw, jednakże w gospodarstwach dużych był on ponad dwukrotnie niższy niż w gospodarstwach małych i średnio-małych.

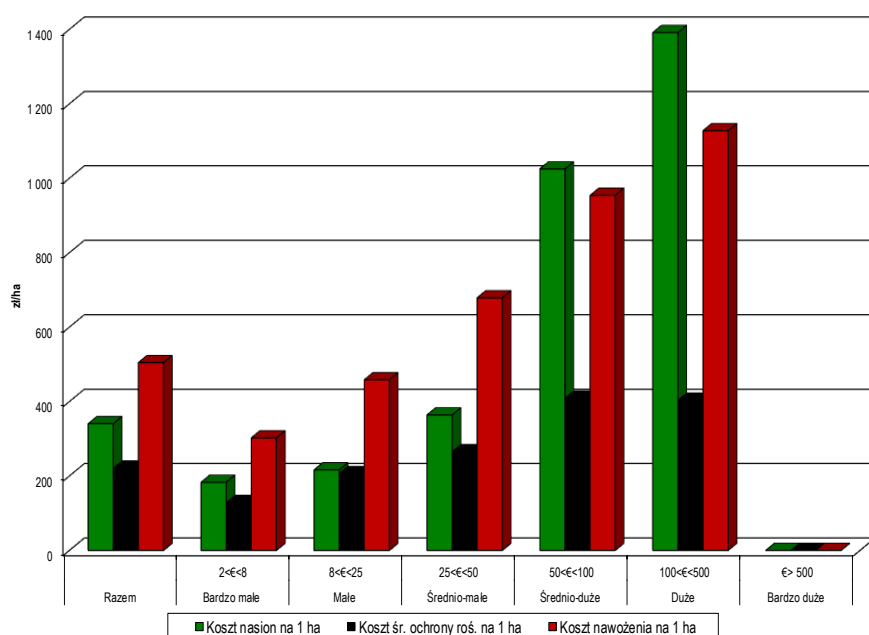
Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

Pozostałe koszty bezpośrednie produkcji roślinnej oraz zwierzęcej stanowiły niewielki udział kosztów bezpośrednich (przeciętnie około 12%). Największy ich udział zaobserwowano w gospodarstwach średnio-dużych, w których wyniósł on 14,3%.

Koszty nawożenia i środków ochrony roślin, a także nasion i sadzonek w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-16) silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw.

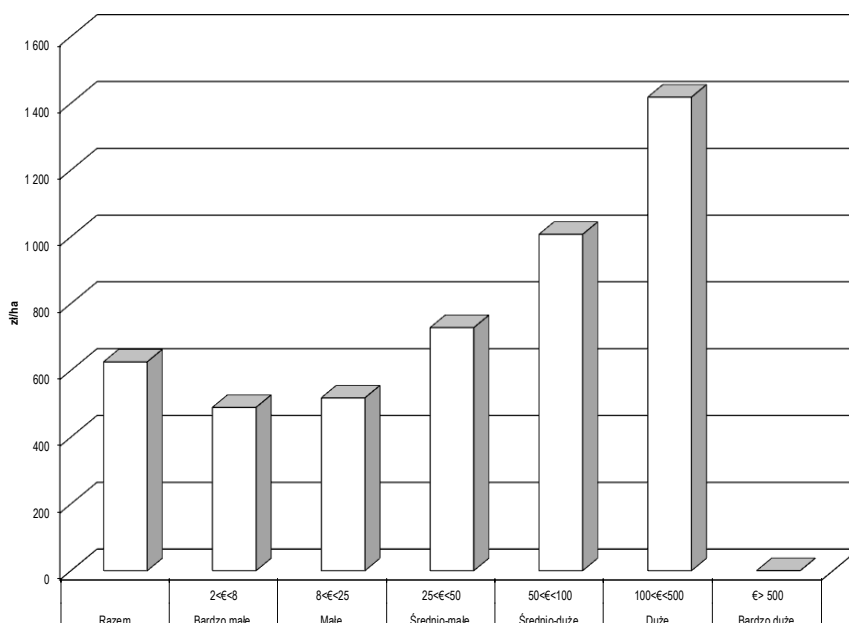
Wykres 2.2-16 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) koszty nawożenia oraz koszty nasion i sadzonek były ponad 5-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych. Koszty środków ochrony roślin w gospodarstwach powyżej 50 tys. euro SO ponad 3-krotnie przewyższały te w gospodarstwach najmniejszych. Różnice w poziomie nawożenia i stosowania środków ochrony roślin są zbieżne z produktywnością ziemi mierzoną wartością produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (por. Wykres 2.2-7).

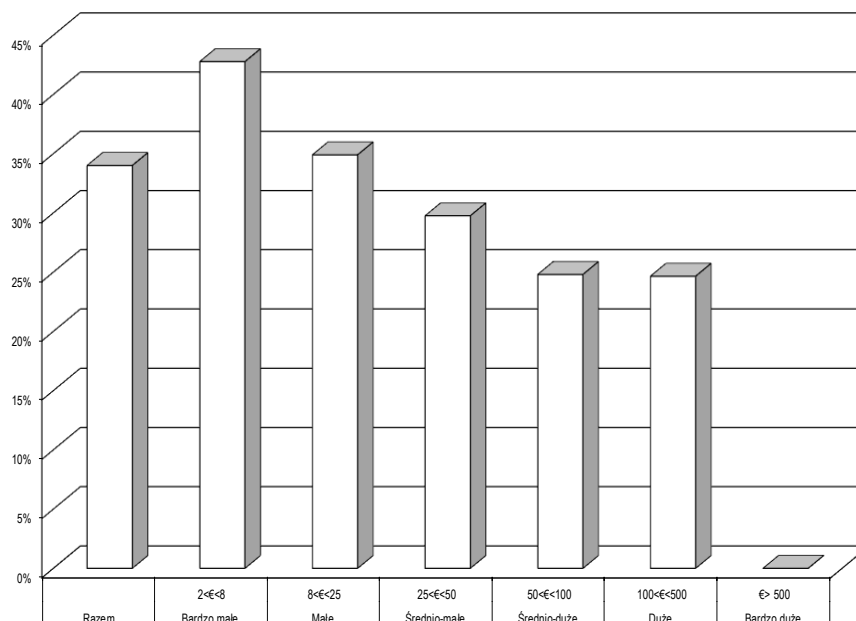
Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku także obserwowany był wzrost kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach dużych koszty te były ponad 3-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych. Wiąże się to niewątpliwie ze wzrastającym udziałem liczby gospodarstw specjalizujących się w ogrodnictwie, drobiarstwie i trzodzie chlewnej.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

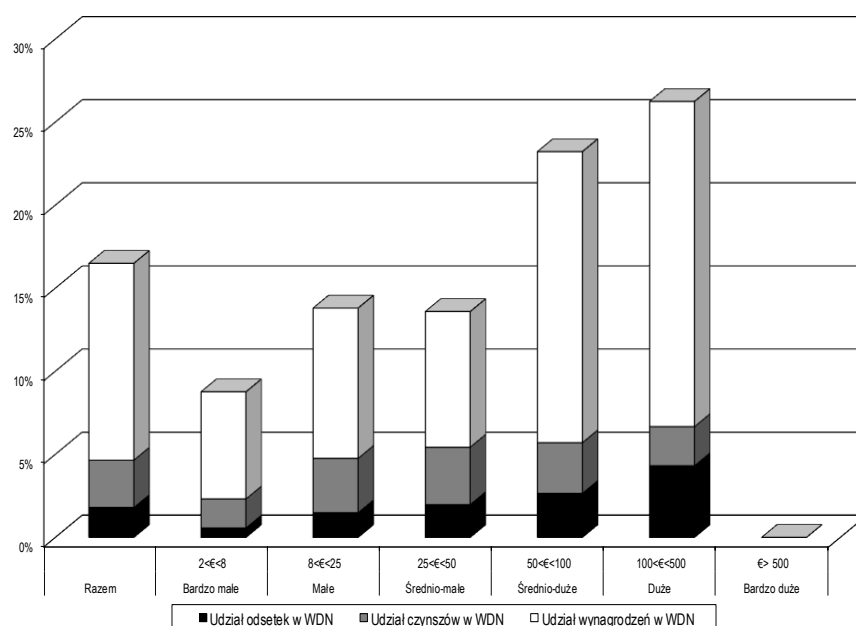
Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. W gospodarstwach bardzo małych wyniósł on 42,8% i był prawie dwukrotnie wyższy niż w gospodarstwach średnio-dużych i dużych (patrz: Wykres 2.2-18).

Wykres 2.2-18   Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹⁰. W tym przypadku warto zwrócić uwagę na stopień zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw średnio-dużych i dużych (patrz: Wykres 2.2-19).

Wykres 2.2-19   Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

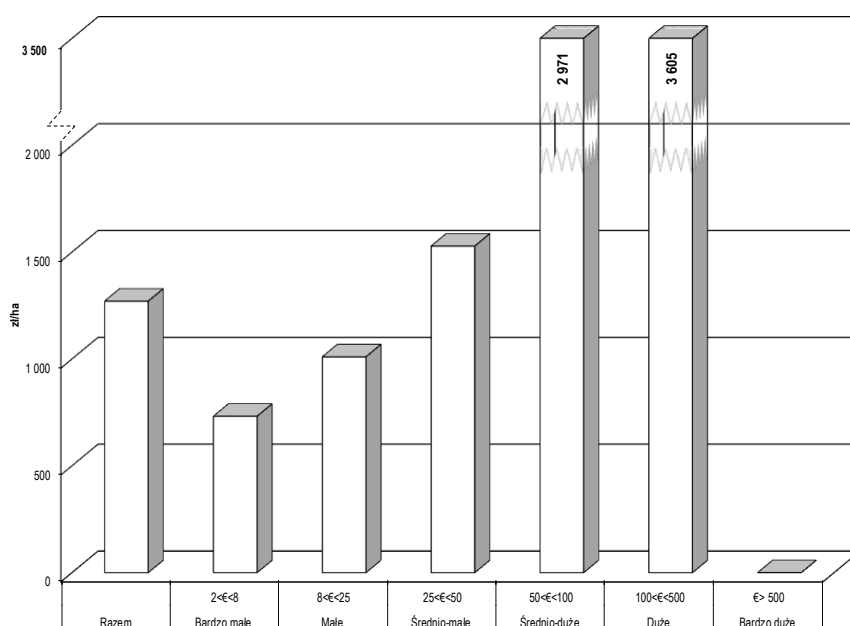

¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

W gospodarstwach tych odpowiednio 23,2% i 26,2% wartości dodanej netto zostało przeznaczone na pokrycie kosztów czynników zewnętrznych, w tym około 18% stanowił udział wynagrodzeń. Jest to około 3 razy więcej niż w gospodarstwach bardzo małych. Potwierdza to fakt oparcia działalności gospodarczej przez te gospodarstwa na czynnikach zewnętrznych, przede wszystkim na pracy najemnej i kapitale obcym (porównaj Wykres 2.2-5 i Wykres 2.2-30). Ze względu na konieczność ponoszenia tych kosztów bez względu na sytuację dochodową, gospodarstwa te są znacznie bardziej wrażliwe na wszelkie zmiany koniunktury.

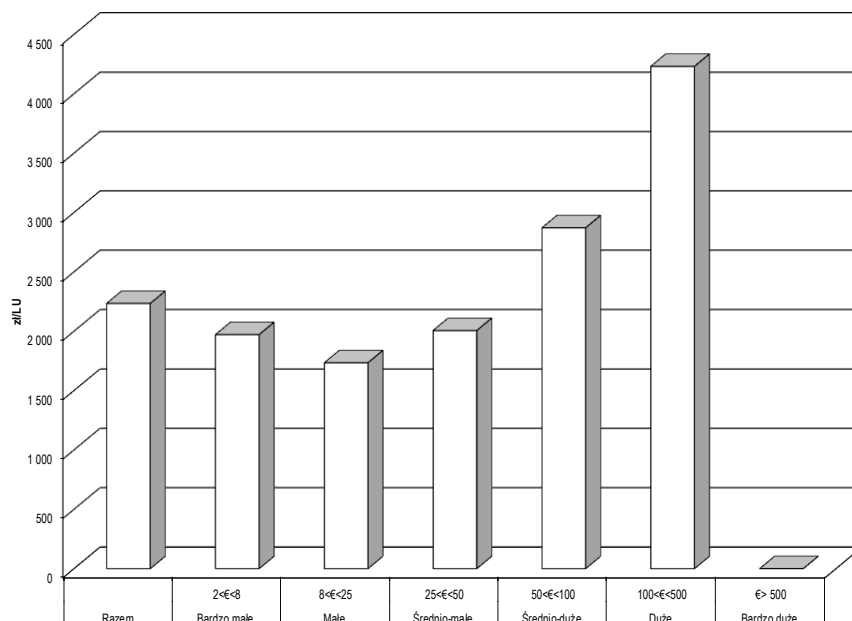
Kosztochłonność produkcji roślinnej, charakteryzowana przez koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-20) rosła wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych koszty produkcji roślinnej na 1 ha wyniosły 732 zł, a w gospodarstwach średnio-dużych i dużych odpowiednio 2 971 zł i 3 605 zł, były więc ponad 4-krotnie wyższe. Związane jest to przede wszystkim z technologiami produkcji jak również z większym udziałem gospodarstw ogrodniczych w tych klasach wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

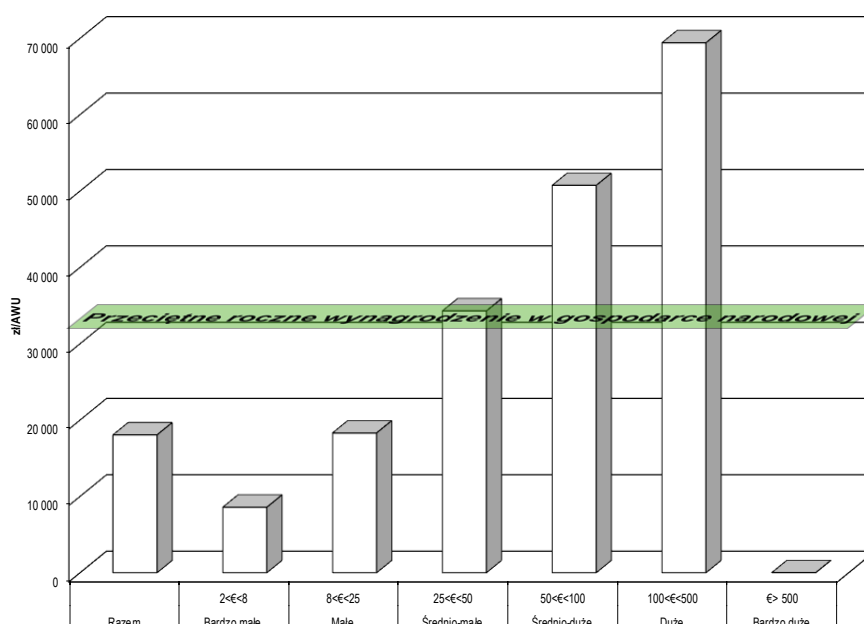
Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU była także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (Wykres 2.2-21). W gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były niewielkie, natomiast najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże (od 100 do 500 tys. euro SO). Wpływa na to zróżnicowanie struktury pogłowia zwierząt oraz systemu żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W regionie Małopolska i Pogórze wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną (AWU) w średnim gospodarstwie była o prawie połowę niższa od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹¹ (patrz: Wykres 2.2-22).

Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

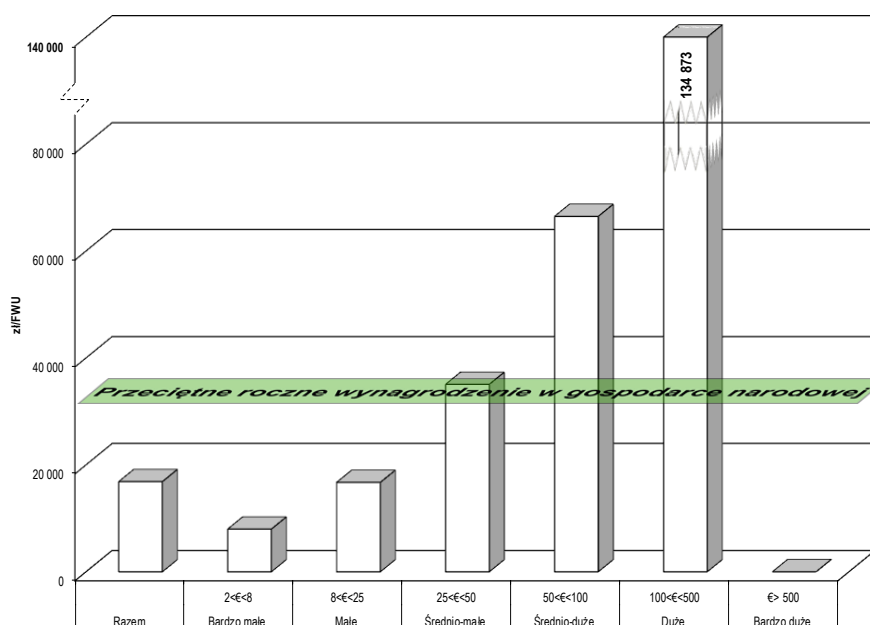
¹¹ Patrz: przypis 7, na str. 25.

Występowały jednak pod tym względem istotne różnice w poszczególnych grupach gospodarstw. Granicą były w tym przypadku gospodarstwa średnio-małe (od 25 do 50 tys. euro SO). Można stwierdzić, że dopiero gospodarstwa z tej klasy wielkości ekonomicznej osiągnęły WDN na poziomie przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej. Gospodarstwa z klas ekonomicznych powyżej 50 tys. euro SO przekraczały przeciętne wynagrodzenie netto (gospodarstwa duże ponad 2-krotnie), podczas gdy gospodarstwa z klas ekonomicznych poniżej 25 tys. euro SO osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki, zwłaszcza biorąc pod uwagę gospodarstwa bardzo małe, w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła tylko 26% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Podobną sytuację, jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, można zaobserwować w rozkładzie dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną rodziny (FWU). Tutaj również granicą było 25 tys. euro SO, jednak skala dysproporcji była zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był prawie 17 razy większy niż w gospodarstwach najmniejszych i czterokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej.

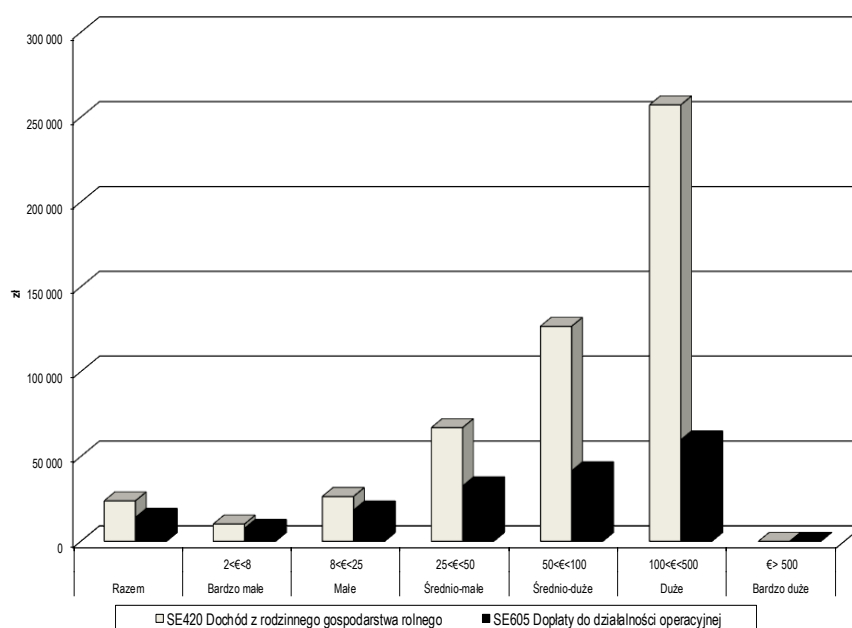
Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa). Z rozkładu gospodarstw regionu Małopolska i Pogórze według wielkości ekonomicznej wynika, że prawie 92% gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN w regionie stanowiły gospodarstwa poniżej 25 tys. euro SO, które zrealizowały dochód na poziomie zdecydowanie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23 oraz porównaj Wykres 1.2-1).

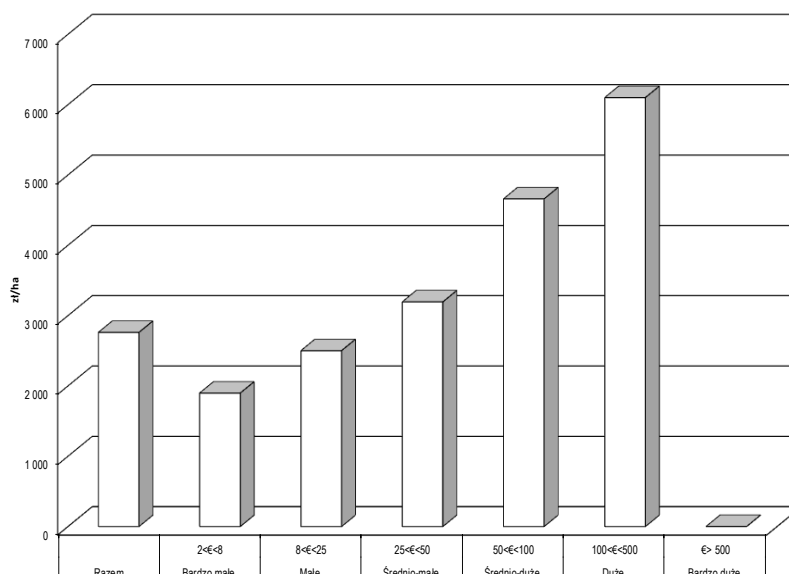
Największe uzależnienie od dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w gospodarstwach bardzo małych – od 2 tys. do 8 tys. euro SO (poziom dopłat stanowił tu 76,1% dochodu). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej relacja dopłat do dochodu spadała, osiągając poziom 32,8% w przypadku gospodarstw średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO) oraz 23,3% w przypadku gospodarstw dużych (od 100 do 500 tys. euro SO). Przeciętnie w regionie Małopolska i Pogórze relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu wyniosła 59,3% (patrz: Wykres 2.2-24).

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

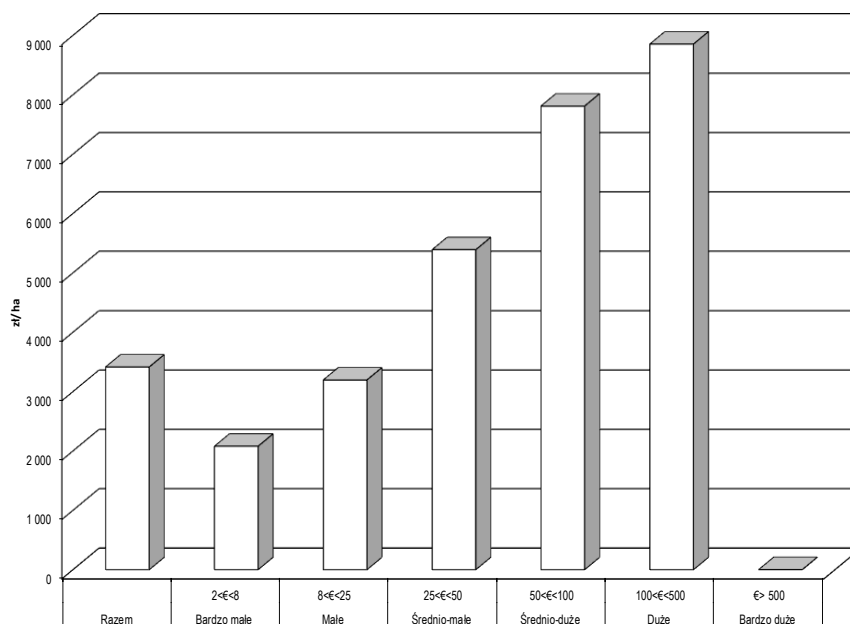
Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia czynników wytwórczych. Efektywność ta zwiększała się w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach dużych wartość dodana netto w przeliczeniu na 1 ha wyniosła ponad 6 100 zł – podczas gdy w gospodarstwach bardzo małych tylko 1 898 zł., a więc była ponad 3-krotnie wyższa (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

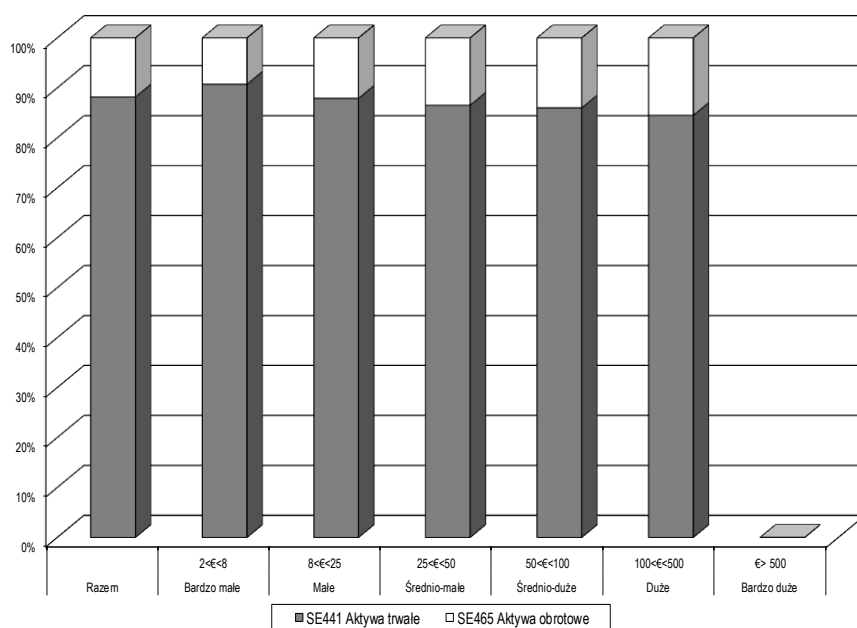
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat opisujący wartość dodaną netto (porównaj: Wykres 2.2-25 i Wykres 2.2-26). Jednakże w tym przypadku różnica pomiędzy gospodarstwami dużymi a najmniejszymi była ponad 4-krotna. Przeciętnie w regionie Małopolska i Pogórze dochód w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych kształtował się na poziomie 3 414 zł.

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniała się także struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 2.2-27). Im większe były pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy był udział środków trwałych.

Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

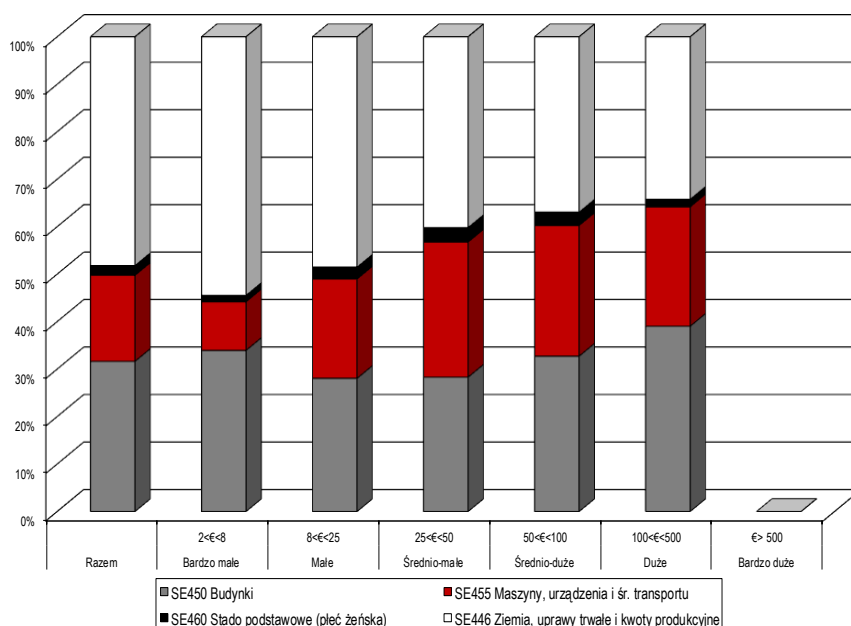

Zaobserwowano, że udział aktywów trwałych malał z 90,7% w gospodarstwach bardzo małych do 84,5% w gospodarstwach dużych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku,

gospodarstwa z klasy ekonomicznej 100-500 tys. euro SO były w najkorzystniejszej sytuacji. Jest to niewątpliwie związane z udziałem majątku dzierżawionego (porównaj Wykres 2.2-6).

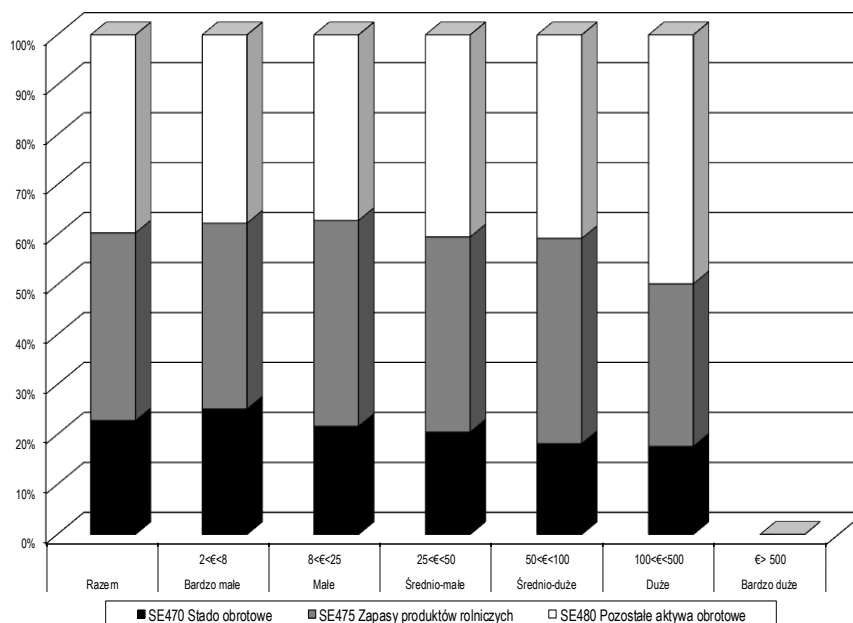
W strukturze aktywów trwałych, w większości klas wielkości ekonomicznej, dominowała wartość ziemi, co związane jest ze zmianą zasad wyceny ziemi własnej i wysokimi cenami rynkowymi. Jedynie w klasie gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO udział ziemi miał nieznacznie mniejsze znaczenie niż udział budynków (patrz: Wykres 2.2-28). Najwyższym udziałem ziemi w strukturze charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe, jej udział wyniósł 54,5% wszystkich aktywów trwałych. Ciekawą tendencję można zauważyć w przypadku udziału budynków i budowli, które są drugim ważnym składnikiem środków trwałych. We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej kształtował się on na poziomie zbliżonym do przeciętnej i wynosił od 28% w gospodarstwach małych do 39% w gospodarstwach dużych. Największe zróżnicowanie wykazywał udział maszyn, urządzeń i środków transportu. W gospodarstwach średnio-małych stanowiły one najwięcej (28,5%) i było to prawie 3-krotnie więcej niż w gospodarstwach bardzo małych. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się również gospodarstwa średnio-małe, jednakże wynosił on tylko niecałe 3%.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

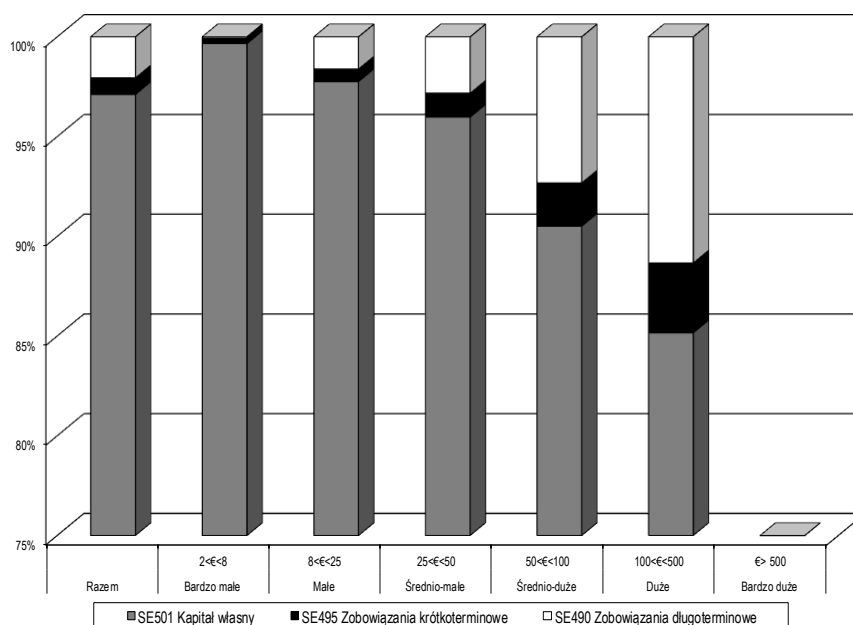
W strukturze aktywów obrotowych w większości analizowanych klas wielkości ekonomicznej udział zapasów produktów rolniczych oraz pozostałych aktywów obrotowych był na zbliżonym do siebie poziomie – w przedziale 37-41% (patrz: Wykres 2.2-29). Jedynie w grupie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO) dominowały pozostałe aktywa obrotowe, których udział wynosił prawie 50%. Udział stada obrotowego zmniejszał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, osiągając w gospodarstwach dużych poziom 17,6%.

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

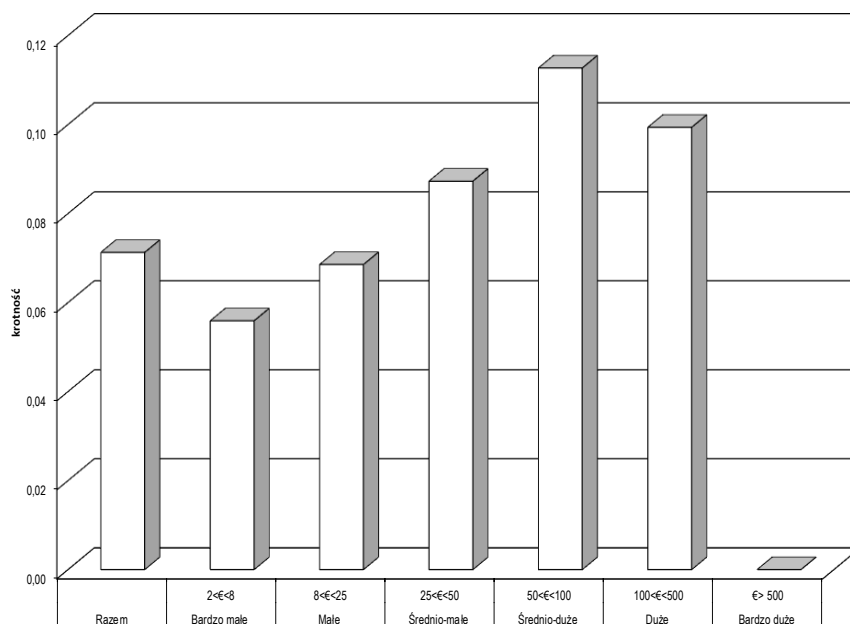
Struktura pasywów również wykazała silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO) wyniosło 14,8%, przy czym ponad 75% kapitałów obcych stanowiły kredyty długoterminowe. W pozostałych klasach gospodarstw zadłużenie wyniosło poniżej 10%, a w gospodarstwach najmniejszych tylko 0,4%. W zdecydowanej większości gospodarstw większą jego część stanowiły zobowiązania długoterminowe, przeciętnie 71%.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) zwiększał się wraz z wielkością ekonomiczną osiągając najwyższy poziom w gospodarstwach średnio-dużych. Nieco niższą relację odnotowano w gospodarstwach dużych (0,10). Należy zwrócić uwagę, że w gospodarstwach z klas wielkości ekonomicznej poniżej 25 tys. euro SO relacja ta był niższa od przeciętnej w regionie Małopolska i Pogórze, która wyniosła 0,07.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wnioski

1. Gospodarstwa regionu Małopolska i Pogórze stanowiły 20% ogólnej liczby gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN. W strukturze gospodarstw w tym regionie dominowały gospodarstwa z mieszaną produkcją (wielokierunkowe) – 54,1%. Gospodarstwa tego typu w polu obserwacji Polskiego FADN posiadały w swoich zasobach 49,1% użytków rolnych, 47,1% pogłównia zwierząt i 48,9% zasobów pracy.
2. Rozkład gospodarstw rolnych w regionie Małopolska i Pogórze według wielkości ekonomicznej dowodzi silnie prawoskośnego ich rozkładu. Udział gospodarstw najmniejszych (zaliczanych do klasy od 2 do 8 tys. euro SO) stanowił 56%, podczas gdy gospodarstw największych (powyżej 100 tys. euro SO) tylko 1,3%. Dane te wskazują, że gospodarstwa rolne funkcjonujące w tym regionie charakteryzują się niskim stopniem specjalizacji i zdominowane są przez gospodarstwa bardzo małe.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród typów rolniczych uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (22 383 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (1 514 zł). Z kolei wśród grup zdefiniowanych wielkością ekonomiczną, przeciętnie najwyższą wartością dodaną na 1 ha użytków rolnych charakteryzowały się gospodarstwa duże (6 100 zł), a najniższą gospodarstwa z grupy gospodarstw bardzo małych (1 898 zł).
4. W analizowanych grupach gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch różnych kryteriów, najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu (153 736 zł) i gospodarstwa duże (134 873 zł). Najniższymi wartościami charakteryzowały się natomiast gospodarstwa mieszane (9 660 zł) i specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (10 202 zł) oraz gospodarstwa bardzo małe (7 966 zł). Wysokość dochodów powiązana była ze skalą produkcji, która w większości gospodarstw regionu Małopolska i Pogórze była niewysoka. Stąd też istotne było zewnętrzne wsparcie finansowe (tj. dopłaty). Pomimo to gospodarstwa drobiarskie osiągnęły dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną znacznie powyżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, a gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich i trzodzie chlewnej dochód porównywalny do przeciętnego wynagrodzenia. W klasyfikacji wg wielkości ekonomicznej, DzRGR na osobę pełnozatrudnioną na poziomie przeciętnego wynagrodzenia netto uzyskały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO. Oznacza to, że prawie 92% gospodarstw tego regionu miało dochód poniżej tego progu.

5. Najwyższy wskaźnik relacji dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (119,7%). Według grupowania względem wielkości ekonomicznej przeciętnie najwyższy udział dopłat w dochodzie zaobserwowano w gospodarstwach sklasyfikowanych w grupie od 2 do 8 tys. euro SO (76,1%). Z jednej strony przeciętnie najmniej uzależnione od dopłat były gospodarstwa ogrodnicze (7%) a z drugiej strony gospodarstwa duże o wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO (23,3%). Prawidłowość ta odzwierciedla powiązanie kwoty wsparcia z zasobami ziemi rolniczej.
6. Dochody porównywalne i wyższe od średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (33 135 zł/osobę w 2016 roku) osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 50 tys. euro SO, których udział w polu obserwacji stanowił 7,4%. Analizując średnie wyniki dla typów produkcyjnych, w tej grupie znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu.
7. Wartość bezwzględna zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) była najniższa w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (398 zł), natomiast wartość przekazania produktów do gospodarstwa domowego była najniższa w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (365 zł). Z kolei zużycie wewnętrzne rośnie od 4 973 zł w gospodarstwach bardzo małych do 39 tys. zł w gospodarstwach dużych. Przy czym udział zużycia wewnętrznego w strukturze produkcji maleje wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstwa rolnego.
8. Najniższy udział kapitałów obcych w finansowaniu składników majątku gospodarstwa zaobserwowano w grupie gospodarstw najmniejszych, o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro (około 0,3%) oraz w grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych – 0,8%. Natomiast wśród gospodarstw o najwyższym stopniu zadłużenia aktywów znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (9,2 %) oraz gospodarstwa z klasy wielkości ekonomicznej 100-500 tys. euro SO (14,8%). Należy zaznaczyć, że w obydwu przypadkach przeważały zobowiązania długoterminowe (w całej zbiorowości przeciętnie około 70%)
9. Zaprezentowane wyniki mają charakter średnich ważonych dla gospodarstw towarowych znajdujących się w regionie Małopolska i Pogórze. Oznacza to, że gospodarstwa zakwalifikowane do określonych typów rolniczych, a także klas wielkości ekonomicznej miały zróżnicowane wyniki. Niemniej opracowanie pozwala na wskazanie różnic w skuteczności gospodarowania poszczególnych grup gospodarstw, służącemu wspieraniu procesów formułowania polityki rolnej i zarządzania gospodarstwem rolnym.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB